

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI**

KUR'AN ÇEVİRİLERİNE ETKİSİ BAKIMINDAN FASIL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ABDULLAH PEKER

DANIŞMAN: PROF. DR. AVNULLAH ENES ATEŞ

**YALOVA
EKİM 2024**

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI

KUR'AN ÇEVİRİLERİNE ETKİSİ BAKIMINDAN FASIL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ABDULLAH PEKER
228121017

DANIŞMAN: PROF. DR. AVNULLAH ENES ATEŞ

YALOVA
EKİM 2024

ETİK BEYAN

Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım “KUR’AN ÇEVİRİLERİNE ETKİSİ BAKIMINDAN FASIL” başlıklı bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi taahhüt ve beyan ederim.

Abdullah PEKER

ÖNSÖZ

Yüksek lisans eğitimim boyunca benden yardımlarını esirgemeyen, akademik anlamda bana her zaman destek olan ve doğru yolu gösteren sayın danışman hocam Avnullah Enes ATEŞ'e teşekkür ederim. Her zaman yanımda oldukları ve benden desteklerini hiçbir zaman esirgemedikleri için anneme, babama ve aileme de teşekkür ederim.

Haziran – 2024

Abdullah PEKER

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
ÖZET.....	vii
ABSTRACT	viii
1. GİRİŞ	1
1.1. Çalışmanın Konusu ve Önemi	1
1.2. Çalışmanın Kapsam ve Yöntemi	1
1.3. İlgili Literatür	5
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	7
2.1. Çeviri ve Türleri	7
2.1.1 Kur'ân Çevirisi Meselesi	9
2.1.2 Çevirinin Tarihsel Serüveni	11
2.1.3 Kur'ân Çevirilerinin Tarihi ve Türkçe'ye Çevirilmesi	13
2.1.4 Kur'ân'ın Diğer Dillere Çevirilmesi.....	17
2.2. Belagat	19
2.2.1. Meânî	20
2.2.2. Beyân	20
2.2.3. Bedî'	20
2.3. Fasil	20
2.3.1. Kemâl-i ittisâl / Tam Bağlanma (كمال الاتصال)	21
2.3.2. Kemâl-i inkitâ' / Tam Ayrılma (كمال الانقطاع)	22
2.3.3. Şibh-i kemâl-i ittisâl (شبه كمال الاتصال)	22
2.3.4. Şibh-i kemâl-i inkitâ' (شبه كمال الانقطاع)	23
2.3.5. et-Tavassut beyne'l-kemâleyn (التَّوَسُّطُ بَيْنَ الْكَمَالَيْنِ)	23
3. FASIL TAKDİRLERİNİN ÇEVİRİYE ETKİSİ	25
3.1. Kemâl-i ittisâl	25
3.1.1. el-Bakara 2/8-9	26
3.1.2. el-Bakara 2/49.....	28
3.1.3. eş-Şu'arâ, 26/133	31
3.1.4. el-Kasas, 28/68.....	32
3.1.5. et-Târik, 86/17	34
3.2. Kemâl-i inkitâ'	35

3.2.1. Yûnus, 10/65	35
3.2.2. Hûd, 11/37	37
3.2.3. Hûd, 11/49	38
3.2.4. el-Hac 22/1.....	39
3.2.5. Fussilet, 41/34.....	40
3.3. Şibh-i kemâl-i ittisâl	42
3.3.1. el-Bakara, 2/14-15	42
3.3.2. Âl-i İmrân, 3/11	44
3.3.3. Yûsuf, 12/53.....	45
3.3.4. el-Kasas, 28/4.....	47
3.3.5. Müddessir, 74/16	48
4. SONUÇLAR VE ÖNERİLER	51
KAYNAKLAR.....	53
ÖZGEÇMİŞ	55
TEZDEN ESİNLENEN KAYNAKLAR.....	55

KUR'AN ÇEVİRİLERİNE ETKİSİ BAKIMINDAN FASIL

ÖZET

Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'i Arap dilinde indirmiş ve Araplara bu kitapla meydan okumuştur. Nüzul çağının ileri gelen şairleri onun eşsiz ve ulaşılmaz nazmı karşısında şaşkına dönmüş, kimisi iman etmiş kimisi de inanmasa da Kur'ân'a karşı hayranlığını gizleyememiştir.

Kur'ân'ın bu etkili üslubu kendi çağında doğal olarak anlaşılmaktaydı. İslâm coğrafyası genişleyip Arap olmayan unsurlar İslâm ile müşerref olunca Kur'ân'ı onlara tebliğ etme sorumluluğu neticesinde hem tercüme hem de tefsir faaliyetleri başlamıştır. Her çağ, kendi sorununu beraberinde getirdiğinden nüzul çağından uzaklaştıkça Kur'ân'ın doğru anlaşılma sorunu da hem dile dayalı hem de rivâyete dayalı zorlaşmıştır. Bu sorunların aşılması için nice tefsirler yazılmış, her müellif kendi muhitine ışık tutmuştur.

Günümüzde de Kur'ân'ı sadece tercümesi üzerinden anlama eğilimi oldukça artmıştır. İnsanların Kur'ân ile meşgul olmaları sevindirici olsa da orijinal metnin Arapça olduğu göz önüne getirildiğinde tercüme üzerinden yapılacak anlam çabalarının doğru sonuçları olmayacağı açıktır. Bu savın sağlanması mahiyetinde nitekim akademik anlamda birçok çalışma yapılmıştır. Kur'ân yorumuna etkisi bakımından Arap dili ve belagatinin önemi ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Gerek sarf gerek nahiv gerekse belagat ilimlerinin her birinde muhtelif alt başlıklarla makaleler, tebliğler, kitaplar yazılmıştır. Bütün bunlar Kur'ân'ın doğru anlaşılmasında Kur'ân'ın dilinin doğru anlaşılmasının birincil konumda olduğunu gösterir. Bu çalışmada belagat ilminin önemli konularından biri olan fasıl konusu, Kur'ân yorumuna etkisi bağlamında incelenecektir. Fasılın doğru anlaşılması ve yorumlanmasında en önemli unsur hangi nedenle fasıl yapıldığını tespit etmektir. Bu çalışmada fasıl takdirlerine odaklanılacaktır. Fasıl bulunan âyetlerin farklı yorumlanmasına bu tür takdir farklılıklarının Kur'ân tercümesine etki edip etmediği gösterilecektir.

Çalışmada öncelikle çeviri ve tarihine bir göz atılacak, daha sonra iki cümlelerin birbirinden belagat gerekçelerinden ötürü ayrılması anlamına gelen fasılın, kavramsal çerçevesi çizilecektir. Sonrasında fasıl bulunduğu âyetlerden örnekler seçilerek tefsir literatüründen hareketle bunların nasıl anlamlandırıldığı verilecektir. Tefsir alimlerinin, fasıl bulunan âyetleri yorumlarken hangi sebeple fasıl yapıldığı sorusuna nasıl cevaplar verdikleri, ne tür takdirelerde bulundukları tespit edilecektir. Bunun üzerinden de fasıl takdirlerinin Kur'ân çevirisine nasıl etki ettiğine işaret edilmiş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Belagat, Meal, Çeviri Problemleri, Fasıl.

SEPARATION IN THE AYA IN TERMS OF ITS EFFECT ON QURAN TRANSLATIONS

ABSTRACT

Allah Almighty sent down the Holy Quran in Arabic and challenged the Arabs with this book. The leading poets of the Nuzul age were astonished by its unique and inaccessible verse, and although some believed and some did not, they could not hide their admiration for the Quran.

This effective style of the Quran was naturally understood in its age. When the Islamic geography expanded and non-Arab elements embraced Islam, both tafsir and translation activities began as a result of the responsibility of conveying the Quran to them. Since every age brings its own problems, as we move away from the age of revelation, the problem of understanding the Quran correctly has become more difficult, both based on language and narration. Many tafsirs have been written to overcome these problems, and each author has shed light on his own environment.

Nowadays, the tendency to understand the Quran only through its translation has increased considerably. Although it is pleasing that people are busy with the Quran. But considering that its original text is in Arabic, it is clear that efforts to make meaning through translation will not yield accurate results. In fact, many academic studies have been carried out to support this claim. An attempt has been made to reveal the importance of Arabic Language and Rhetoric in terms of its impact on the interpretation of the Quran. Articles, notifications and books have been written with various subheadings in each of the sciences of grammar, Sarf and rhetoric. All these show that correct understanding of the language of the Quran is of primary importance in understanding the Quran correctly. In this study, the subject of fasl, which is one of the important subjects of the science of rhetoric, will be examined in the context of its effect on the interpretation of the Quran. Since the most important element in the correct understanding and interpretation of the fasl is hidden in determining the reason for which the fasl was made, this study will focus on the fasl appreciations. It will show that the ayah with fasl may have different interpretations.

In the study, first of all we will take a look at the translation and a at its history, then the conceptual framework of the fasl what is meaning that two sentences are separated from each other for some reason will be drawn. Afterwards, examples will be selected from the ayah containing the fasl and how they are interpreted will be given based on the tafsir literature. We will stated while commentators interpret the ayah with fasl, they look at the reason for the fasl. Afterwards, it will be determined what kind of appreciation they made. Through this, the effect of fasl appreciations on the translation of the Quran will be pointed out.

Keywords: Tafsir, Rhetoric, Quran Translations, Translation problems, Fasil.

1. GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Konusu ve Önemi

Kur'ân-ı Kerîm, Efendimiz'e (s.a.v.) indirilen son kitap olup biz Müslümanların rehberidir. Dinimizi ve hayatımızı bizi yaratan Allah Teâlâ'nın emrettiği şekilde yaşamamız için bu kitabı okuyup anlamamız büyük önem arz etmektedir. Nitekim Arap dilinde indirilen Kur'ân-ı Kerîm'i anlamak için, Arap diline ve o dilde yazılan tefsirlere vakıf olmak veya meallerini okumak gerekir.

Türkiye'de yaşayan vatandaşların Kur'ân-ı Kerîm ile doğrudan teması artık Türkçe mealleri aracılığı ile olmakta ve Kur'ân-ı Kerîm hakkındaki ilk algıları ve düşünceleri bu mealleri okuduktan sonra oluşmaktadır. Dolayısıyla kendi dillerinde doğru ve düzgün yapılabilen çeviriler sayesinde Kur'ân'a olan algının düzelebileceğine inanıyoruz. Zira yanlış çeviriler Kur'ân-ı Kerîm'in farklı veya yanlış algılanmasına neden olabilir. Bu bağlamda Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe'ye doğru bir şekilde çevirilmesi, âyetin mânasını doğru bir şekilde aktarılması açısından önemlidir. Böylece Kur'ân-ı Kerîm'i doğru anlayabilir ve emirleriyle amel edebiliriz.

Kur'ân-ı Kerîm'in çevirisini yaparken dikkat edilmesi gereken hususlar vardır ve bunlardan biri de çeviri yaparken mânayı etkileyebilen “fasıl” konusudur. Nitekim fasledilen âyetlerde sonraki gelen âyet, önceki âyetin açıklaması, tekidi veya cevabı olabiliyor. Bu nedenle fasledilen âyetlerin yorumları farklılık göstermektedir. Elbette bu durum, fasledilen âyetlerin çevirilerine de etki etmektedir. Nitekim bu âyetlerin farklı yorumlarına göre farklı mânaların ortaya çıkabileceği aşîkârdır.

Bu çalışmamızda fasıl konusunun belagat açısından önemine değinerek, örneklerle Kur'ân çevirilerine de yansımalarından bahsedeceğiz. Ayrıca bu konu hakkında yeterli bir çalışmanın olmaması nedeniyle bu konuya spesifik olarak temas etmek istedik.

1.2. Çalışmanın Kapsam ve Yöntemi

Bu çalışmamızda konuyu derinlemesine incelemek ve güzel neticelere varmak için belagat konuları içerisinde sadece fasıl konusuna yer vereceğiz. Belagat cihetinden faslın ne anlama geldiğini ve birbirini takip eden cümlelerin fasledilmesi durumunda bu cümleler arasında ne tür bir anlam bağı ilişkisi olduğunu ortaya koyacağız. Böylece çalışmamızı sadece fasıl konusuyla sınırlandırarak buna örnek olan bazı âyetlerin çevirileri üzerinde duracağız. Üzerinde duracağımız âyetler faslın oluşmasını sağlayan gerekçeler üzerinden taksim

edilecektir. Kemâl-i ittisâl, kemâl-i inkitâ‘ ve şibh-i kemâl-i ittisâl olarak üç ana başlık altında bu örnekler incelenecektir. Bu şekilde taksim etmemiz, fasıl sebeplerinin Kur’ân yorumuna etkisini göstermede daha net bir tablo çizecektir. Fasıl gerekçelerinden olan şibh-i kemâli inkitâ‘ ile et-Tavassut beyne’l-kemâleyn türleriyle ilgili herhangi bir örnek görebildiğimiz kadarıyla bulunmamaktadır. Belagat kaynaklarında da bu iki kısma dair örnek olarak herhangi bir âyet getirilmez. Dolayısıyla sadece fasıl gerekçelerinden ilk üçünü Kur’ân-ı Kerîm’den örneklendirmiş olacağız.

Çalışmada öncelikle çeviri kavramı, meselesi ve tarihi ele alınacak daha sonra faslın kavramsal çerçevesi çizilecektir. Sonrasında faslın bulunduğu bazı âyetlerden örnekler seçilerek tefsir literatüründen hareketle bunların nasıl anlamlandırıldığı verilecektir. Müfessirlerin fasıl bulunan âyetleri yorumlarken hangi sebeple fasıl yapıldığı sorusuna nasıl cevaplar verdikleri, ne tür takdirlerde bulundukları tespit edilecektir. Bunun üzerinden de fasıl takdirlerinin Kur’ân çevirisine olan etkisine işaret edilmiş olacaktır.

Faslın kavramsal çerçevesini tanıttıktan sonra Türkiye’de tedavülde olan meallerden en çok kullanılanlarını seçerek, örnek olarak ele alacağımız fasledilen âyetlerin bu meallerde nasıl çevirildiğini inceleyeceğiz.

Kur’ân-ı Kerîm’den örnek olarak seçeceğimiz âyetler, fasledilen ve çevirisinde mânası bakımından dikkat edilmesi gereken âyetler olacaktır. Bu âyetleri, daha önce belirttiğimiz faslın ilk üç gerekçesine göre taksim edeceğiz. Seçtiğimiz âyetlerin tefsirlerini zikrederek âyetlerdeki faslın ortaya çıkardığı anlamları vereceğiz. Daha sonra seçtiğimiz meallerdeki çevirileri beyan ederek bu çevirileri değerlendireceğiz ve yeri geldiğinde çeviri önerileri sunacağız.

Çalışmamızda ele alacağımız mealler ve bu meallerin genel özellikleri ise şunlardır:

1) *Hak Din Kur’ân Dili* - Elmahlı Muhammed Hamdi Yazır

Türkiye’de Cumhuriyet dönemindeki batılaşma zihniyeti gereği medreseler kapatılmış ve dinî eğitim ciddiye alınmamaya başlamıştır. Bu ortamda, Kur’ân merkezli temel İslâmî kültürün millete kendi diliyle öğretilmesi ve aktarılması gerekli hale gelmiştir. Ne yazık ki bu boşluğu, Cemil Said gibi bazı ehliyetsiz kişiler asli amaçtan uzaklaşarak ticarî amaçlarla hazırladıkları Kur’ân çevirilerini ortaya koymuşlardır. Bunlar arasında, asıl Kur’ân metni yerine Batı dillerindeki tercümeler esas alınarak hazırlanmış, hatalı ve tahriflerle dolu tercümeler de bulunuyordu. Konu Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde görüşülmüş, uzun tartışmalardan sonra İslâmî kültürün

temel kaynaklarının Türkçe'ye kazandırılmasına karar verilmiş, Kur'ân-ı Kerîm ve Ahâdis-i Şerîfe Türkçe Tercüme ve Tefsir Hey'et-i Mütahhasıssası için Diyanet İşleri Riyâseti'ne tahsisat ayrılmıştı. Diyanet İşleri Reisi Rifat Börekçi ve yardımcısı Ahmet Hamdi Akseki'nin ısrarları ile tercümenin Mehmed Âkîf'e, tefsirin Elmalılı Muhammed Hamdi'ye, Sahîh-i Buhârî'nin tercüme ve şerhinin de Babanzâde Ahmed Naim'e yaptırılması kararlaştırıldı. Böylece Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, bu eseri yazmış ve istifademize sunmuştur. Eser, tüm özellikleriyle kendine epey ilgi çekmiş ve son zamanlarda yüksek lisans ve doktora tezlerinde hakkında yazılmıştır. Hak Dini Kur'ân Dili, Türkiye Diyanet İşleri Riyâseti tarafından 1935-1939 yılları arasında İstanbul'da Ebüzziya Matbaası'nda dokuz cilt halinde bastırılarak neşredilmiş, eserin bu baskısından ofset olarak ikinci (İstanbul 1960) ve üçüncü (İstanbul 1971) baskıları yapılmıştır.¹

2) *Kur'ân-ı Hakim ve Meal-i Kerim - Hasan Basri Çantay*

Bu eser, Hasan Çantay'ın en önemli eseri olup açıklamalı bir Kur'ân tercümesidir. Kitabın önsözünde müellif, Kur'ân-ı Kerîm gibi benzersiz bir kitabın tercüme edilmesindeki zorluklardan bahsetmiştir. Yaptığı bu tercümenin özelliklerini on üç maddede anlatmıştır. Hemen her sayfasında bol miktarda dipnota yer vermiştir. Nitekim Çantay, tercüme ederken asıl metne bağlı kalmak istemiş, aynı zamanda bu dipnotlarla âyetlerin mânalarını açıklamayı arzu etmiştir. Öte yandan tercüme esnasında mübhem cümleleri açıklamak için parantez içi kelimelere çokça yer vermiştir. Kitap ilk defa 1953'te İstanbul'da üç cilt halinde neşredilmiş, daha sonra da birçok baskısı yapılmıştır.²

3) *Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Mealî Âlîsi ve Tefsiri - Ömer Nasuhi Bilmen*

Ömer Nasuhi Bilmen Türkiye Cumhuriyeti'nin beşinci Diyanet İşleri Başkanı, fıkıh ve tefsir âlimidir. Bu eserinde tercüme ettiği sûreler ve muhtevaları hakkında kısa bilgi vermiş, ardından âyetleri sade bir üslûpla izah ederek tefsirini yapmıştır. Dolayısıyla basit ve sade bir yöntem izlemesiyle dikkat çekmiştir. Tefsirin daha sonra çeşitli baskıları yapılmıştır.³

¹ MUSTAFA BİLGİN, "HAK DİNİ KUR'ÂN DİLİ", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hak-dini-kuran-dili> (09.09.2024).

² EMİN IŞIK, "ÇANTAY, Hasan Basri", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/cantay-hasan-basri> (09.09.2024).

³ RAHMİ YARAN, "BİLMEN, Ömer Nasuhi", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/bilmen-omer-nasuhi> (09.09.2024).

4) *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* - Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş

Bu meal, Kur'ân-ı Kerîm'in anlaşılmasına katkı sağlamak amacıyla uzman bir ekip tarafından hazırlanmıştır. Eseri oluşturan heyet tarafından benimsenen mutemed mealler de göz önünde bulundurulmuştur. Rivayet ve dirayet klasik tefsirleri esas alınarak bir tercüme yapılmış ve Mushaf tertibine riayet edilmiştir. Bu tefsir, günümüz Müslümanların ihtiyaçları göz önünde bulundurularak ve klasik tefsir birikiminden yararlanılarak hazırlanmış değerli bir çalışma olup, uzmanlık alanlarında yetkin bilim adamlarından oluşan bir heyet tarafından kaleme alınmış olma gibi bir imtiyaz taşımaktadır.⁴

5) *Hayat Kitabı Kur'ân; Gerekçeli Meal-Tefsir* - Mustafa İslamoğlu

Bu meal iki cilt olarak yayınlanmıştır. Girişte alfabetik olarak surelerin Mushaf sırası, meal ve Mushaf'taki sayfa numaralarını gösteren bir cetvel ve içindekiler yer almaktadır. Mealin yazarı, takdiri ifadeleri çok az kullandığını ve yanlış tercümelerden kaçındığını girişte belirtmiştir. Ayrıca sûre girişlerine önem verdiğini ve anlaşılması zor olabilecek kavramları açıkladığını ifade etmiştir. Yazar, mealindeki “Metnin imkânlarını nasıl en az zayıyla modern muhataba taşıyız kaygısını, hangi tercüme yöntemi kaygısından öncelikli addettik” ifadesiyle, bu tefsirin muhatabının anlaşılabilir modern meal arayanların olduğunu anlatmaya çalışmıştır.⁵

6) *Kur'ân-ı Kerim Meali Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri* - Mustafa Öztürk

Hakkında yapılan çalışmalara binaen sade bir dille ve tefsiri tercüme yöntemiyle yazılan bir mealdir. Mealde anlamın ortaya çıkmasında problem oluşturabilecek zamirlerin, ism-i işaretlerin ve ism-i mevsullerin delaletleri tespit edildiği görülmektedir.⁶

7) *Kur'ân Meal-Tefsir: Geniş Açıklamalı* - Mehmet Okuyan

Yazarına göre bu meal, yine modern dille yazılan ve sade bir dille sunulan bir Kur'ân tercümesidir. Yazar daha sonra bu meali internet sitesinden ulaşılabilir yapmış ve meal

⁴ Bayram Köseoğlu, “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Kur’ân, Meal ve Tefsir ile İlgili Yayınları ve Kur’ân Kültürümüze Katkısı”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/2 (2019), 824.

⁵ Halis Demir, “Hayat Kitabı Kur’ân-Gerekçeli Meal-Tefsir’ Üzerine”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 36 (2011), 150, 173.

⁶ Zülfikar Durmuş, “Mustafa Öztürk’ün “Kur’ân-ı Kerim Meali” İsimli Eserinin Analizi”, *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2010), 99-100.

çalışmalarını genişlettiğini belirtmiştir. Bir önceki meale benzer şekilde zamirleri açıklaması ve parantez içi açıklamalarıyla öne çıkmaktadır.

Bu meallerden ilk üçünü seçmemizin nedeni, bunların Türkiye'de yapılan ilk çeviri çalışmaları olmasıdır. Kur'ân Yolu mealinin seçilmesi ise Diyanet'in himayesinde seçkin bir heyete bu çevirinin yaptırılmış olmasıdır. Son üç meal de günümüzde geleneksel düşünceye aykırı fikirleriyle öne çıkan ve adından sıkça söz ettiren ve de Kur'ân yorumuna dair söylemleriyle dikkat çeken kimselere aittir. Bunların çeviri noktasındaki durumları da gelenekle karşılaştırma yapılması noktasında önemlidir.

1.3. İlgili Literatür

Taramalarımızın sonucunda Arap dili ve belagati konularından olan fasılın, Kur'ân-ı Kerîm çevirilerine yansısıyla alakalı herhangi bir çalışmaya rastlamadık. Yakın konularda bazı çalışmalar olmuştur. Bunlardan bazıları çeviri problemleri ile ilgilidir. Örn: *Çeviri Kuramı ve Problemleri Açısından Tanzimat'tan Günümüze Matbu Kur'ân Meallerinin Önsözlerinin Değerlendirilmesi* / haz. Mehmet Yüksel, (YL Çalışması). *Ahmed Fâris eş-Şidyâk'ın Bazı Müsteşrikleri ve Çeviri Problemleriyle İlgili Görüşleri*, çeviren Mehmet Yavuz, (Makale). Bazıları ise fasıl ile ilgili olmuştur. Örn: *Arap Belâgatında Fasıl Vasil Meselesi ve Kur'ân Nazmı Üzerindeki Yansımaları (Âli İmrân Suresi Örnekliğinde)* / haz. Fatih Demirci (YL Çalışması). *Arap Dili ve Belagatında Vasil ve Fasıl* / haz. Saadet Cebesoy (YL Çalışması). Ancak özellikle fasıl konusunun yer aldığı âyetlerin çevirisi hakkında bir çalışma yapılmamıştır. Bu nedenle bu konunun önemli ve özgün olduğunu düşünüyoruz.

Bunun dışında Kur'ân yorumuna etkisi açısından belagatin birçok konusu çalışılmıştır. Avnullah Enes Ateş'in *Kur'ân Yorumunda Fasıl ve Vasil*⁷ isimli makalesi, çalışma konumuza en yakın gözüken çalışmalardandır. Ancak bu çalışmada hem vasil hem de fasıl bir arada incelenmiş ve bütün olarak bu konuların Kur'ân yorumuna etkisi araştırılmıştır. Bizim çalışmamızda ise sadece fasıl konusuyla sınırlı tutulduğu gibi fasılın da takdirlerinin yoruma ve âyetlerin tercümesine etkisini ortaya çıkarma amacı güdülmüştür. Bu yönüyle mezkur çalışmanın bizim çalışmamızın özgünlüğüne hanel getirecek bir yönü bulunmamaktadır. Konumuza yakın çalışmalardan bir diğeri de Mehmet Akif Özdoğan'ın *Arap Belâgatinde Fasıl ve Vasil Olgusu*⁸ isimli makale çalışmasıdır. Ne var ki bu çalışma Kur'ân yorumu

⁷ Avnullah Enes Ateş, "Kur'ân Yorumunda Fasıl ve Vasil", *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 7/2 (2020), 1073-1105.

⁸ Mehmet Akif Özdoğan, "Arap Belâgatinde Fasıl ve Vasil Olgusu", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/19 (2012), 41-74.

açısından fasıl ve vasıl konularını ele almamaktadır. Arap Belâgati noktasında ilgili kavramlar incelenmiştir. Bunların dışında bir de tamamlanmış bir yüksek lisans tezi olarak Fatih Demirci'nin *Arap Belâgatinde Fasıl Vasıl Meselesi ve Kur'ân Nazmı Üzerindeki Yansımaları (Âli İmrân Suresi Örneğinde)* isimli çalışma bulunur. Bu çalışma Kur'ân nazmı üzerindeki etkileri açısından fasıl konusunu ele almıştır. Dolayısıyla bizim konumuzun özgünlüğüne etki edecek bir niteliğe haiz değildir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Çeviri ve Türleri

Kur'ân'ı kendi dili dışında tefsir etmeyi veya tefsirli tercümeyi açıklamaya geçmeden evvel, çeviri anlamına gelen tercüme sözcüğünün lügat mânalarına şu şekilde bakılabilir. Öncelikle lügatte tercüme kelimesi iki anlam ifade etmektedir; bunlardan ilki: asli anlamını beyan etmeden sözü bir dilden başka bir dile çevirmektir. Yani sözde geçen kelimelerin diğer dildeki karşılıklarını bulmak ve sözü o kelimeler ile diğer dilde tekrar etmektir.⁹

Tercüme kelimesinin menşei konusunda Müslüman filologlar arasında ihtilaf olmuştur. El-Cevherî (öl. 393/1003) gibi bazı dilbilimciler bu kelimeyi Arapça kökenli olarak kabul ederken, bazıları Arap diline geçmiş bir kelime olduğunu belirtmişlerdir. El-Cevherî'ye göre bu kelime, “receme/رَجَمَ” kökünden türemiş ve başındaki “ت/ت” harfi fazladır. Ancak bu görüşe pek çok itiraz edilmiş ve “receme/رَجَمَ” kelimesinden türediği bir çok dilbilimci tarafından imkansız görülmüştür. Bunlara göre “tercüme” lafzı, “drogman” veya “dergeman” lafzından Arapça'ya intikal etmiş ve muarrab bir kelime olmuştur. Bu görüşte olanların en önde geleni ise, meşhur Arap filoloğu ez-Zebîdî'dir (öl. 1205/1790). Burada önemli olan ise bu kelimeyi Arapça kökenli olmasa bile Arapça olarak kabul etmek yanlış olmaz. Zira Arap dilinde rubaî yani dört harfli kökeni olan çok sayıda fiil vardır.¹⁰

Tercümenin diğer lügat anlamı ise, tefsir olarak da bildiğimiz başka bir dilde sözü açıklamak ve anlamını beyan etmektir. Arap dili kaynaklarından *Tâcu'l-arûs'un* müellifi Zebîdî, tercüme sözlüğünde şu üç telaffuz şeklini zikretmektedir: تُرْجَمَان “ت” ile “ج” harflerinin ötresiyle, تُرْجَمَان iki harfin fethasıyla ve تُرْجَمَان birinci harfin fethası ve üçüncü harfin ötresiyle. Telaffuz şekillerinden sonra anlamını şu şekilde açıklamaktadır: tercüme etti ifadesi, sözünü başka bir dille anlattı demektir. Diğer görüşe göre, (sözü) bir dilden diğer dile nakletti anlamındadır.¹¹

Tercümenin ıstılahi anlamı ise, genel olarak sözün bir dilden başka bir dile mâna ve maksatlara sadık kalınarak nakledilmesidir. Dolayısıyla bir çevirinin mükemmel olması için o çeviriyi yapan kişinin her iki dilde bilgili ve her iki dilin icmal, tafsil, umum ve husus, itlak ve

⁹ Muhammed es-Seyyid Hüseyin ez-Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn* (Kahire: Mektebet'u Vahbe, t.y.) 1/19.

¹⁰ Hidayet Aydar, *Kur'ân-ı Kerim'in Tercümesi Mes'elesi*, (İstanbul: Kur'ân Okulu Yayıncılık, 1996), 53-55.

¹¹ Muhammed Murtezâ el-Hüseyinî ez-Zebîdî, *Tâcu'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs* (Kuveyt: İrşâd ve Enbâ Bakanlığı, 1965-2001), 31/327.

takyit, hüsnü eda, üslubu beyan gibi, hasılı çevirdiği dillerin sanatlarına ve bilimlerine muttali olması şarttır.¹²

Kur'ân ilimleri kaynaklarından *Menâhilü'l-irfân* kitabından Zürkânî (öl. 1367/1948), tercüme sözcüğüne dört anlam verildiğini söylemektedir. Bunların birincisi, sözü kendisine ulaşılmayana ulaştırmaktır. İkincisi ise, sözü aynı dilinde açıklamaktır. Bu anlamda da Hz. İbn Abbâs (r.a.) Tercümânü'l-Kur'ân unvanıyla tanınmaktadır. Tercümenin üçüncü anlamı, sözü kendi asli dili dışında açıklamaktır. Zürkânî'nin eserinde zikredildiği üzere son olarak tercüme, sözü bir dilden diğer dile nakletmektir.¹³

Söz konusu bu eserde geçen dört anlamın ilkinde göre tercüme, tebliğ sözcüğünün eş anlamlısıdır. Tercümenin ikinci anlamı ise tefsir veya tevil ile aynı görülebilir. Son iki anlamıyla tercüme sözcüğü diğer kaynaklarda benzer şekilde geçmektedir.

Bu iki lügat anlamına binaen tercüme iki ana türden ibarettir; birincisi kelime kelime yapılmış harfî/birebir tercümelerdir. İkincisi ise cümle çevirisi olan açıklamalı veya tefsirli tercümelerdir. Harfî/birebir tercümelerde asli dildeki cümlelerin düzeni takip edilirken tefsirli tercümelerde böyle bir şart yoktur. İki tercüme türü arasında şu önemli fark bulunmaktadır; birebir tercümelerde asli dildeki cümlelerin tüm anlamları veya mecazi anlamı ifade edilmemektedir. Fakat mânalı veya tefsirli tercümelerde bu anlamlar açıklanmaktadır.¹⁴

Eski tercümeler genellikle her iki türlü olsa da, kelime kelime tercüme daha çok görülür. Çünkü bu şekilde tercüme yapmak daha kolay olup kelimenin altına anlamı yazılarak tercüme meydana getirilmektedir. Diğer bir sebep ise Farsça tercümelerin bu tercümelere örnek teşkil etmesidir.¹⁵

Kur'ân-ı Kerîm'in tercümesi meselesi, çeşitli yönleriyle İslâm kaynaklarının konuları arasında yer almıştır. Bu mevzuyu içeren en önemli kaynaklar arasında, İbn Kuteybe'nin (öl. 276/889) *Te'vilü müşkili'l-kur'ân*, İbn Fâris'in (öl. 395/1004) *es-Sâhibî fî fikhi'l-luğa*, Zürkânî'nin *Menâhilü'l-irfân* ve Mennâ' el-Kattân'ın (öl. 1999) *Mebâhis fî 'ulûmi'l-Kur'ân* eserleri bulunmaktadır.

¹² Aydar, *Kur'ân-ı Kerîm'in Tercümesi Mes'elesi*, 58.

¹³ Muhammed Abdülazîm ez-Zürkânî, *Menâhilü'l-irfân fî 'ulûmi'l-kur'ân* (Kahire: İsmâ el-Bâbî el-Halebî Yayınevi, t.y.), 2/111.

¹⁴ Zürkânî, *Menâhilü'l-irfân*, 2/112.

¹⁵ Mehmet Yüksel, "Kur'ân Çevirisi Tarihi", *Eski Eserler Dergisi* (30.06.2024).

2.1.1 Kur'ân Çevirisi Meselesi

Arap diliyle inzal edilen son semavi kitabı açıklamak için asırlardır telifler yazılmıştır. Bu açıklamaların başında tefsir ile bilinen ilimde birçok tasnif çeşidi ve metodu gelişmiştir. Fakat bu yüce kitabın diğer dillere tercüme edilmesi meselesinde destekleyici ve karşıt görüşler vardır. Bu ihtilafın baş sebebi ise Arap dilini diğer dillerden ayıran özelliklerdir. Şöyle ki Arapçanın belagat, bedî' ve beyan gibi çeşitli lafız ve anlam zenginlikleri bulunur. Bilindiği üzere Kur'ân-ı Kerîm, bu dilin özelliklerini en üstün haliyle sergilemektedir. Dolayısıyla bir Arapça metni Arap diline denk olmayan diğer dillere çevirmenin birçok engeli olması söz konusudur. Özellikle bu metin Kur'ân'dan ise anlamını doğru bir şekilde ifade etmek için kelime çevirisi veya meali yeterli olmayabilir. Nitekim bu durumdan çeviri türleri meydana gelmiştir.¹⁶ Burada çeviri türlerine ve Kur'ân tercümelerinin tarihsel serüvenine bakılacak ve bu konuya bilgi katkısında bulunacaktır.

Kur'ân-ı Kerîm'in tercümesi konusunda Müslüman alimleri arasında büyük tartışmalar yaşanmıştır. Bir kısmı bunun her türlüşünü kesinlikle haram kılmış, bir kısmı da izin vermiş, çoğu da tercüme çeşidine göre hüküm vermiştir. Çoğunluğun cevaz verdiği çeviri yöntemi ise Kur'ân-ı Kerîm'in mânalarının tercümesi yani tefsirî tercüme denilen çeviri türüdür. Çünkü Kur'ân, Allah'ın, insanlara bir benzerini ortaya koymaları için meydan okuduğu kelimadır ve buna insanların her dilden sözleri de dahildir.¹⁷

Kur'ân tercümesi cevaz bakımından alimler arasında ihtilafli bir konu olması sebebiyle başlarda tefsir ilmi altında değerlendirilmiştir. Daha sonra bu tercümelerin gerekliliği görüldüğünde her dile tercüme yapılmaya başlanılmıştır. Fakat söz konusu Arap dilinin diğer dillerden daha derin olması sebebiyle Kur'ân'ın tüm tercümeleri takribi veya anlamı olduğu kadar yaklaşıtııcı bir açıklama sayılmaktadır.¹⁸

Yüce Allah insanları farklı kabileler ve ırklar halinde yaratmıştır. Ancak Kur'ân-ı Kerîm'i Arap dilinde indirmiş ve Araplara bu kitapla meydan okuyarak mucizevi bir kitap olduğunu belirtmiştir. Nitakim bu mübarek kitapta insanlığın yaratılış gayesinin yüce Allah'a ibadet etmek olduğu belirtilmiş ve dinimizin emirlerine yer verilmiştir. O halde nasıl ki dilleri farklı olan milletlerin tanışması İlâhi bir iradenin gereği ise, bunu sağlayacak olan çeviri veya tercüme faaliyetleri de bu iradenin bir gereğidir. Yine Kur'ân-ı Kerîm'de yüce Allah insanları bu dine davet etmeyi emrettiği için, farklı dillere tercüme edilmesi elzem olduğu açıktır. Bu

¹⁶ Seriser Melike, *Tercemetü meâni'l-kur'ân inde donîz mâson* (Cezayir: Vohran Üniversitesi, Edebiyat, Dil ve Sanat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 14.

¹⁷ Melike, *Tercemetü meâni'l-kur'ân inde donîz mâson*, 70.

¹⁸ Melike, *Tercemetü meâni'l-kur'ân inde donîz mâson*, 3.

durumun zaruri olması, Kur'ân-ı Kerîm'in çevirilmesi gerektiği hususunda akli bir delil teşkil etmektedir.¹⁹

Kur'ân çevirisinin zaruri olduğuna işaret eden en önemli nakli deliller ise, yüce Allah'ın bu kitabı Arapların diliyle indirmesine rağmen “ey insanlar” gibi ifadelerle tüm insanlığa hitap ettiği âyetlerdir. Bunun üzere gönderdiği son peygamberine tüm insanlığı İslam dinine davet etme emrini vermiş ve Hz. Muhammed (s.a.v.) de bu görevi yerine getirmiştir. Nitekim Medine'de ilk İslam devleti kurulurken Peygamber Efendimiz (s.a.v.), Hz. Zeyd b. Sabit'e: “Süryaniceyi iyi biliyor musun? Bana mektuplar geliyor.” dediğinde Hz. Zeyd bilmediğini belirtmiş ve bunun üzerine Efendimiz (s.a.v.) ona öğrenmesini emretmiştir. Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) bu emrinden sonra Hz. Zeyd, Süryaniceyi on yedi günde öğrenmiş ve Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) Fars, Rum ve diğer memleketlerin krallarına gönderdiği mektuplarını o dillere çevirmiştir. Böylece devlet reisi olan Efendimiz (s.a.v.), kurmuş olduğu devlete, İslamı diğer dillerde tebliği etmeleri için tercümanlar atamıştır.²⁰

Arap dili, cümle öğelerinin tertibi itibarıyla diğer dillerden ayrı olmasının yanı sıra, kendine has pek çok özellikleri içeren en geniş kapsamlı dildir. Haliyle, bazı yerlerde, harfi/birebir tercümenin gerçek mânayı yansıtmaması veya yanlış mânâ verilmesi ihtimali kaçınılmaz olur.

İşte bu sebeple, ulema Kur'ân tercümesi hususunda şartlar koymuşlardır. Zürcânî, İbn Battâl (öl. 449/1057) ve İbn Hacer el-Askalânî (öl. 852/1449) gibi önde gelen alimler, genel hatları ile bu şartları Kur'ân'ın tebliğ edilmesi gerekliliğine bağlamışlardır. Onlara göre Kur'ân, hem lafzıyla hem de mânasıyla tebliğ edilmelidir. Buna binaen Kur'ân'ın tercüme edilmesi caizdir ancak mutlak surette olmaksızın tefsirî bir şekilde tercüme edilmesi doğrudur. Kur'ân'ı tercüme etmenin şartları genel hatlarıyla şu şekildedir:²¹

- Tercümeyi yapacak olan kişinin her iki dile hakim olması, hatta her iki dilin belagat gizemlerine de hakim olması şarttır.
- Tercüme, doğru tefsir esaslarına uyumlu olmalı ve tercüme edilen âyetlerin mânaları asli tefsirlerde geçtiği gibi anlaşılmalıdır.
- Tercümeyi yapan kişinin itikadi yönden selim olması ve ehli sünnet yolundan saptıran düşüncelerle çeviri yapmaması.
- Tercümenin tefsiri bir tercüme olması, harfi çeviriden kaçınılması.

¹⁹ Aydar, *Kur'ân-ı Kerim'in Tercümesi Mes'elesi*, 178.

²⁰ Semir ed-Derûbî, *et-Tercümetü ve't-ta'rib beyne'l-asreyni'l-abbâsi ve'l-memlûkî*, (Riyad: Merkezü'l Melik Faysal Lilbuhus ve'd-Dirâsati'l-İslamiyye, 2007), 33-34. Aydar, *Kur'ân-ı Kerim'in Tercümesi Mes'elesi*, 176.

²¹ ez-Zürcânî, *Menâhilü'l-irfân*, 2/111.

Bize göre de Kur'ân-ı Kerîm'in mânalarının doğru bir şekilde tercüme edilmesi şarttır. Çünkü bir insanın dinini bilmesi için ilk ihtiyaç duyduğu şey Kur'ân-ı Kerîm'dir. Pek çok insan, Kur'ân-ı Kerîm'in mânalarının doğru çevirisini okuması sayesinde İslam'ı kabul etmiş ve ondan etkilenmiştir. Öte yandan Arapça bilmeyen gayrimüslimleri davet etmenin bir yolu da, doğru bir şekilde yapılmış çeviri faaliyetleridir.

2.1.2 Çevirinin Tarihsel Serüveni

Diller arası çeviri yapmak insanlık tarihi kadar kadim sosyoloji ve kültürel bir eylemdir. Nitekim insanın, yaşadığı dünyayı daha iyi anlaması için diğer dillerde konuşan insanlarla ve diğer kültürlerle iletişim kurması gerekir. Nitekim yüce Allah Kur'ân-ı Kerîm'de, “ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا ”²² yani “birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık.” buyurmuş ve insanın doğasında, diğer insanlarla düşünce ve deneyim alışverişi yapma isteğini var etmiştir. Böylece çeviri konusu, medeniyetler boyunca büyük ilgi görmüş ve bu sayede çok fazla bilim ve birikim paylaşımı gerçekleşmiştir. Çevirinin bir bilim dalı olmasının yanı sıra, siyaset, sosyoloji, dilbilimi ve psikoloji gibi bir çok alanda etkileşim sağlamıştır.²³

Arap milleti, en eski uygar milletlerden biri olduğundan, binlerce yıla uzanan tarihi boyunca ve doğuda Mezopotamya'dan batıda Nil'e, kuzeyde Toros Dağları'ndan güneyde Arap Yarımadası'na kadar uzanan coğrafyasıyla çeviriyi bilmiş ve sürekli kültürel katkı sağlamıştır. Çeviri, Arap milleti ile diğer milletler arasında ilk iletişim ve bilgi aktarımı aracıydı. Yunanlılar ve Romalılar onlardan öğrenmiş, aktarmış ve tercüme etmişlerdi; eğer Yunanlılar tercüme yoluyla Doğu'ya ilişkin bilgileri aktarmış olmasaydı, Platon'u, Aristoteles'i ve diğerlerini duyamayacaktık.²⁴

Müslümanların yıldızı, din ve dünya ıslahı için gönderilen Muhammed'in (s.a.v.) peygamber olarak gönderilmesiyle parlamıştır. Cenâb-ı Hak onu, Arap dilinde gelen ve ebediyete kadar mucizesiyle baki olacak olan Kur'ân'la şereflendirdi. Böylece Arap dili, kökleri tarihe dayanan bir medeniyetin itici gücü olmuştur. Nitekim daha önce bahsettiğimiz gibi İslam devletinin ilk esasları Medine-i Münevvere'de kurulurken, devletin reisi olan Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) diğer milletlerin krallarına gönderdiği mektupları en önemli devlet esaslarından biri olmuştur. Sahabe-i kiram da, Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) bu mektuplarını ulaştırmak üzere Süryanice, Yunanca, Etiyopyaca ve İbranice gibi bir çok dili

²² Hucurât, 49/13.

²³ Faruk Yücel, *Çevirinin Tarihi* (İstanbul: Çeviribilim Yayınları, 2016), 7-22.

²⁴ ed-Derûbî, *et-Tercümetü ve't-ta'rîb*, 11.

öğrenmişlerdir. Bu sayede Sezar, Hüsrev, Necaşi ve Mukavkıs gibi krallara gönderilen mektupları tecüme ederek İslam'ı diğer milletlere ulaştırılmasını sağlamışlardır.²⁵

Daha sonra Araplar, Büyük İslam Fetihleri adı verilen, tarihin eşi benzeri görülmemiş büyük bir operasyonla Arap Yarımadası'ndan yola çıkarak birçok ülkeyi fethettiler. Bu da İslam ülkelerinin Kur'ân dilini konuşmayan Müslümanları da kapsayacak şekilde genişlemesine yol açtı. Bu sayede Arap dilini yaygınlaştırdılar ve Araplaştırma, İslam Devleti'nin genel politikası haline gelerek tercüme faaliyetleri arttı. Nitekim sistemli tercüme hareketleri, Emeviler, özellikle de Abbasiler döneminde görülmüştür. Kaynaklara göre İslami dönemde Arapça'ya yapılan ilk tercümeler, Halid b. Yazîd b. Muaviye (öl. 85/70) tarafından yapılmıştır. Daha sonra kimya ve tıp ilimleri gibi birçok ilim diğer dillerden Arap diline çevirilmiştir. Tarihte en yoğun tercüme hareketi IX. yy'da Abbasiler döneminde yaşanmıştır. Tercüme Akademisi şeklinde dilimize gelen “Beytu'l-hikme” denilen bir kurum kurulmuş ve binlerce eser farklı dillerden Arap diline tercüme edilmiştir. Bu sayde İslam kültür ve medeniyeti zenginleşmiş ve gelişmiştir. Burada özellikle İbn Mukaffa'ı (öl. 142/759) zikretmek gerekir ki onun mütercimler arasında çok özel bir yeri vardır. Aslen İran'lı olan bu zat, başta Hind klasiklerinin en önemli eserlerinden biri olan “*Kelîle ve dimne*” olmak üzere pek çok eseri Pehleviceden Arapçaya çevirmiştir.²⁶

Haçlı Seferleri sonrasında Avrupalılar, Sicilya, İtalya, Toledo ve diğer bilim merkezlerinde Arapça kitapların büyük bir tercüme hareketini gerçekleştirmişler ve bilimleri Latince'ye ve Kastilya, Portekizce ve İtalyanca gibi diğer Avrupa dillerine aktarmışlardır. Felsefe, mühendislik ve edebiyat dahil olmak üzere çeşitli bilimleri bu şekilde Avrupa'ya nakletmişlerdir. Avrupalılar tarafından üstlenilen bu büyük tercüme hareketinin, bilimlerinin gelişmesinde, üniversitelerinin ve bilim merkezlerinin tanınmasında en büyük etkiye sahip olduğu kabul edilmelidir. Bu durum Râzî (öl. 606/1210), İbn el-Heysem (öl. 432/1040), İbn Sina (ö. 428/1037), Gazzâlî (öl. 505/1111), İbn Rüşd (öl. 520/1126), İbn Haldun (öl. 808/1406) ve diğerleri gibi İslam alimlerinin fikirlerinin aktarılmasına yol açmış, dolayısıyla Avrupalıların araştırma yöntemleri bu Müslüman alimlerin fikirlerinden etkilenmiştir.²⁷

İslam medeniyetini büyük tercüme hareketiyle alan Avrupa, büyük cehalet karanlığından bilim ışığına geçmiş ve gelişmiştir. İslam alimlerinden nakledilen bu bilim ve medeniyete özellikle madde planında çok fazla yeni ilaveler yapmış ve bu alanda yükselmişlerdir. Ancak

²⁵ ed-Derûbî, *et-Tercümetü ve't-ta'rîb*, 12.

²⁶ Aydar, *Kur'ân-ı Kerim'in Tercümesi Mes'elesi*, 23.

²⁷ ed-Derûbî, *et-Tercümetü ve't-ta'rîb*, 33.

madde planında çok gelişme kaydeden Avrupa, ruh ve mâna planında birşey kazanmamıştır. Ne yazık ki letafet ve zerafeti yitiren ve ruhsuzlaşan bu medeniyet, tercüme rüzgarıyla yeniden aktarılmamıştır. Oysaki Osmanlılar, daha önce Müslümanların yaptığı gibi bu ilimleri tercüme yoluyla daha erken aktarmış olsalar ve sahip oldukları İslam medeniyetinin ruhuyla Batıdaki gelişmeye intibak sağlamış olsalardı, İslam dünyasının medeniyetinin durumu bugünkünden daha iyi olacaktı.²⁸

Ne yazık ki tanzimatla beraber başlayan bu yozlaşmış tercüme hareketi Cumhuriyetle daha da zararlı hale gelmiş ve milletimizin ahlakını dejenere etmiştir. Daha sonra siyasi bir boyuta gelen tercüme faaliyetleri tamamen bizim değerlerimize yabancı ve aynı zamanda yıkıcı olan siyasal ve ideolojik kitaplar tercüme edilmiştir. Bu da insanımızın etkilenmesine ve toplum olarak zarar görmesine neden olmuştur. Bu durum, tercüme medeniyetinin aydınlığa ve bilimlerin gelişmesine vesile olacağı gibi değerlere yıkıcı etkisi de olduğunu göstermektedir.²⁹

2.1.3 Kur’ân Çevirilerinin Tarihi ve Türkçe’ye Çevirilmesi

Arapların arasından seçilerek vahiyle gönderilen Peygamber Efendimiz (s.a.v.), İslamiyetin Mekke döneminde on üç yıl boyunca önce yakınlarından başlayarak daha sonra genişleterek tebliği görevini yerine getirmiştir. Bu dönemde Kur’ân tercümesiyle ilgili olarak yeterli delil olmadığı görülmektedir. Ancak Medine döneminde İslam Devleti’nin teşekkülü ile diplomatik ilişkiler artmıştır, yabancı devletlere gönderilen mektuplar ile çeviri etkinliği gerekli hale gelmiştir. Dolayısıyla daha önce bahsettiğimiz gibi Sahabe-i Kiram, Peygamber Efendimiz’in (s.a.v.) bu mektuplarını ulaştırmak üzere farklı dilleri öğrenmişlerdir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) bütün insanlığa gönderilmiş bir peygamber olduğundan, Mekke halkıyla başladığı o tebliğ görevini genişletmiştir. Böylece Medine’den, Avrupa kıtasında bulunan Heraklius’a, Asya kıtasında bulunan Kisra’ya ve Afrika kıtasında bulunan Mukavkıs’a tebliğ için elçi göndermiştir. Ashabına onların dillerini öğrenmelerini emretmiş ve tercümanlar tayin etmiştir. Buradan anlaşılıyor ki tercüme faaliyetlerin ilk başlangıç noktası Medine dönemi olmuştur.³⁰

Şunu ifade etmek gerekir ki bahsi geçen bu mektuplar, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) dönemine ait olduğu modern araç ve yöntemlerle isbat edilmiştir. Gerek deride yapılan mikroskobik tetkiler, gerek kullanılan mürekkebin kimyasal yapısı üzerine yapılan tetkikler bunu göstermektedir. Peygamber Efendimiz’in (s.a.v.) gönderdiği bu mektuplarda Besmele ve

²⁸ Aydar, *Kur’ân-ı Kerim’in Tercümesi Mes’elesi*, 25.

²⁹ Aydar, *Kur’ân-ı Kerim’in Tercümesi Mes’elesi*, 26.

³⁰ Aydar, *Kur’ân-ı Kerim’in Tercümesi Mes’elesi*, 85-86; Yüksel, “Kur’ân Çevirisi Tarihi”.

Kur’ân-ı Kerîm’den bazı âyetler yer almıştır. Özellikle Ehli Kitab’a gönderilen mektuplarda şu âyetler geçmektedir:

- “سَلَامٌ عَلَىٰ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَىٰ”³¹, “Selâm, doğru yola uyanlara olsun.”
- “بَنِيَّ أَحْمَدُ إِلَيْكَ (اللهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ)”³², “Ben sana Allah’ı övüyorum (O öyle bir Allah’tır ki, O’ndan başka İlâh yoktur, O Meliktir, Kuddüstür, Selamdır, Mü’mindir, Müheymindir).”
- “قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَىٰ كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ”³³, “De ki: “Ey kitap ehli! Bizimle sizin aranızda ortak bir söze gelin: Yalnız Allah’a ibadet edelim. O’na hiçbir şeyi ortak koşmayalım. Allah’ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilâh edinmesin.” Eğer onlar yine yüz çevirirlerse, deyin ki: “Şahit olun, biz Müslümanlarız.”
- “أَنَا رَسُولُ اللَّهِ إِلَى النَّاسِ كَافَّةً لَأُنْذِرَ (مَنْ كَانَ حَيًّا وَيَحِقُّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِينَ)”³⁴, “Ben bütün insanlara gönderilmiş olan Allah’ın Peygamber’iyim (Aklen ve fikren) diri olanları uyarayım ve kâfirler hakkındaki o sözün (azabın) gerçekleşsin diye.”
- “يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ”³⁵, “Ey Kitab ehli! Dininizde sınırları aşmayın ve Allah hakkında ancak hakkı söyleyin. Meryem oğlu İsa Mesih, ancak Allah’ın peygamberi, Meryem’e ulaştırdığı (emriyle onda var ettiği) kelimesi ve kendisinden bir ruhtur.”
- “قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ”³⁶, “Kendilerine kitap verilenlerden Allah’a ve ahiret gününe iman etmeyen, Allah’ın ve Resûlünün haram kıldığını haram saymayan ve hak din İslâm’ı din edinmeyen kimselerle, küçülerek (boyun eğerek) kendi elleriyle cizyeyi verinceye kadar savaşın.”

Besmeleyle beraber yukarıda geçen âyetler veya âyet parçaları Peygamber Efendimiz (s.a.v.) tarafından komşu devlet başkanlarına gönderilmiştir. Şüphesiz bu âyetlerin gönderilern kişiler

³¹ Tâ-hâ, 20/47.

³² el-Haşr, 59/23.

³³ Âl-i İmrân, 3/64.

³⁴ Yâsîn, 36/70.

³⁵ en-Nisâ, 4/171.

³⁶ et-Tevbe, 9/29.

tarafından anlaşılması için tercüme edilmiştir. İşte Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) ashabına dilleri öğrenmeleri için emretmesi, Kur'an çevirisinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir.³⁷

Tercüme hareketinin başlangıcının Medine döneminde olduğuna işaret eden en önemli delillerden biri de Selman-ı Farisi'ye nisbet ettirilen bir rivayettir. Bu rivayete göre İran'lı bir gurup, Müslüman olduktan sonra dilleri Arapçaya alışana kadar farz olan beş vakit namazlarda okunan Fatiha sûresini okuyabilmek için ondan bu sûreyi tercüme etmesini ister. Hz. Selman-ı Farisi, Peygamber Efendimiz'den (s.a.v.) bu konuda icazet aldıktan sonra tercüme ederek onlara mektubu gönderir. Bu olay, Kur'an-ı Kerim'in tercüme edilmesi hususunun önemli ve gerekli olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda İslam devletinin Medine'de kurulmasıyla beraber tercüme hareketinin de başladığına işaret eder.³⁸

Daha sonra kurulan devletlerle beraber İslam devleti büyümüş ve acemlere ulaşmıştır. Bu sayede Kur'an'ın çevirileri artmış ve özellikle Abbasiler döneminde çok sayıda tercüme hareketi olmuştur. Ancak Kur'an-ı Kerim'in tamamının ilk kez tercüme edilmesi *Acaibu'l-Hind ve's-Sin* adlı eserden nakledilen bilgilere göre hicri 270'li yıllarda yapılmıştır. Bu bilgilere göre Mehruk b. Raik adlı bir kral, Abdullah b. Ömer b. Abdulaziz'den Kur'an'ın mânalarını tercüme ettirmesini istemiştir. O da bu işi Iraklı edebiyatta, şiirde ve zekilikte meşhur birine vermiştir. Daha sonra bu kral Müslüman olmuş ve bunu halkından gizlemiştir. Görüldüğü üzere Kur'an tercümesi eski tarihlere dayanmaktadır, hatta daha eskiye gidecek olursak Suryanilerin, Kur'an'ın bazı cüzlerini kendileri için tercüme ettikleri görülmektedir.³⁹

Kur'an-ı Kerim'in tercüme edildiği en kadim dillerden biri de Türkçe dilidir. Çünkü ilk olarak Farsçaya daha sonra da Türkçe'ye çevirilmiştir. Çünkü Türkler İslamiyetten önce farklı dinlere intisab etmişlerdir. Mukaddes kitaplara büyük önem verdikleri için de muhtevasını anlamak üzere mensup oldukları dinlerin kitaplarını Türkçe'ye çevirmişlerdir. İslamiyetle müşşerref olduktan sonra ise Kur'an-ı Kerim'i kısmen de olsa özellikle namazda okunan kısa sûreleri anlamak için tercüme etmeye ihtiyaç duymuşlardır. Ancak Kur'an'ın ilk Türkçe'ye çevirisi ne zaman ve kim tarafından yapıldığı mübhem bir meseledir. Bunun sebebi de, ilk tercümenin asıl nüsha olmaması, istinsah edilen nüshalarda tercüme tarihi ve mütercimlerin kimliği hakkında her hangi bir bilginin olmaması ve çoğu çevirilerin anonim olmasıdır.⁴⁰

Bilindiği gibi Türkler, Uygur daha sonra Arap ve Latin alfabelerini kullanmışlardır. Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim'i bu üç alfabeye tercüme etmişlerdir. Türklerin Kur'an'ı tercüme

³⁷ Aydar, *Kur'an-ı Kerim'in Tercümesi Mes'elesi*, 88.

³⁸ Aydar, *Kur'an-ı Kerim'in Tercümesi Mes'elesi*, 89.

³⁹ Aydar, *Kur'an-ı Kerim'in Tercümesi Mes'elesi*, 91.

⁴⁰ Aydar, *Kur'an-ı Kerim'in Tercümesi Mes'elesi*, 99-102.

ederken kullandıkları iki ana yöntem vardır. Bunlardan biri satır arası Kur'ân çevirileri, diğeri ise tefsirî yani açıklamalı Kur'ân tercümeleridir. Satır arası çeviri yöntemi, Orta Asya'dan gelen bir gelenek olup her kelimenin tercümesi, altında yazılarak kelime kelime çeviri yapılır ve Türkçe'nin mantık ve dil akışını göz önünde bulundurmaksızın yazılan bir tercüme yöntemidir. Tefsirî tercüme ise, daha çok âyetlerin bütün olarak manâları verilmek üzere ve özellikle Fatiha ve kısa sûrelerin manâlarını açıklamak için izlenen bir çeviri türüdür.⁴¹

Türkler Müslümanlıktan önce Uygar alfabesini kullandıkları için Kur'ân çevirilerini bu alfabeye yazmış olmaları muhtemeldir. Her ne kadar Uygar alfabesiyle Kur'ân çevirilerine çok rastlanmasa da bazı eserlerde bu alfabeye yazılmış bazı âyetlerin tercümelerine vakıf olunmuştur. Bunun örneklerinden biri, Reşit Rahmeti Arat'ın (öl. 1964) neşrettiği Edip Ahmet b. Mahmut Yüknek'in "*Atabetu'l-hakayik*" adlı eseridir. Eserde, Âl-i İmrân, en-Nahl, el-Hac, ez-Zuhurf ve el-İnşirâh sûrelerinden Uygar alfabesiyle tercüme edilmiş âyetler yer almaktadır.⁴²

Türkler İslamiyete geçtikten sonra, İslam dininin etkisiyle de Arap alfabesini kullanmaya başlamışlardır. Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe'ye çevirilmesi Farsça'dan etkilenmiştir. Daha önce belirttiğimiz gibi Farsça tercümeler daha eski olup Türkçe tercümelerin yapılış şeklini etkilemiştir. Nitekim ilk Kur'ân tercümesi Farsça diline olduğu sabit olmuştur. Cümle halinde yani açıklamalı tercümelerde ise Türkçe uygunluğa bakılmamaktadır. İslamiyetin ilk dönemlerinde başlayan bu çeviri faaliyetleri Farsça'ya çevirildikten sonra giderek artmıştır. Bazı kaynaklara göre hicri 94'lü (miladi 712) yıllarda Buhara'da Kuteybe tarafından yaptırılan camide oradaki halkın, namazları Kur'ân'ın Farsça tercümesiyle kıldıkları görülmektedir.⁴³

Anadolu'da Kur'ân tercümeleri özellikle Selçuklular döneminde zuhur etmiştir. Bunun sebebi ise, Selçukluların ilim ve sanatta kendi dillerinden daha çok Arapça ve Farsçaya önem vermelerindendir. Anadolu'da beylikleri kurduktan sonra birçok kitabın yanı sıra, Kur'ân-ı Kerîm'in tefsirî tercümeleri ortaya çıkmıştır. İlk başta bu tercümeler kısa sûrelerle sınırlı kalsa da, daha sonra Kur'ân'ın tamamının çevirilerine rastlamak mümkündür. Nitekim "*Umdetu'l-İslam*" adlı Farsça eserin, Aksaray'lı olan Yusuf oğlu Abdurrahman tarafından, "*İmadu'l-İslam*" adıyla Türkçe'ye çevirilmesi, Selçukluların bu tercüme hareketlerinin bir örneğidir.⁴⁴

⁴¹ Aydar, *Kur'ân-ı Kerim'in Tercümesi Mes'elesi*, 99-102.

⁴² Aydar, *Kur'ân-ı Kerim'in Tercümesi Mes'elesi*, 99-103.

⁴³ Murat Küçük, "Mehmet Âkif Ersoy'un Kur'ân Mealinin Dil Özellikleri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi* 26/1 (2022), 74-75; Aydar, *Kur'ân-ı Kerim'in Tercümesi Mes'elesi*, 94-95.

⁴⁴ Aydar, *Kur'ân-ı Kerim'in Tercümesi Mes'elesi*, 107.

Ne var ki, Osmanlı devleti kurulduktan sonra bu tercüme hareketi devam etmiştir. Osmanlı dönemine ait ve Arap alfabesiye yapılan bazı çevirilerin olduğu bilinmektedir. Kur'ân'ın Osmanlıcaya olan bu tercümelerin bazıları şunlardır:⁴⁵

- Anonim, *Terceme-ı Şerife, Türkçe Kur'ân-ı Kerim*, İstanbul: 1926.
- Cemil Said, *Kur'ân-ı Kerim Tercümesi*, İstanbul: 1340/1924.
- Eskişehirli Osman Necati, *Tefsir-ı Kur'ân Tercemesi, Tefsir-ı Necati*, İstanbul: 1288h.
- Hüseyin Kazım Kadri, *Nuru'l-Beyan, Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe Tercemesi*, İstanbul: 1921-1922.
- Mevlana Muhammed Hayrettin Hindi, *et-Tefsiru'l-Cemali ale't-Tenzili'l-Celali*, Bulak: 1877.

Neredeyse her dile çevirisi yapılan Kur'ân-ı Kerîm, Latin alfabesiyle Türkçe'ye tercüme görevi ilk Mehmed Âkif Ersoy'a (öl. 1936) verildiği bilinir. Fakat bu tercümenin asli metin yerine geçecek endişesiyle Mehmed Âkif, yazdığı tercümeyi teslim etmemiştir. Daha sonra *Hak Dini Kur'ân Dili* adı altında Türkiye'de en çok bilinen Elmalılı Hamdi Yazır'ın (öl. 1942) Türkçe mealı basılmıştır. Bu mealden sonra birçok mealler ve tercüme kaleme alınmıştır.⁴⁶

2.1.4 Kur'ân'ın Diğer Dillere Çevirilmesi

Kur'ân tercümeleri tebliğ için yapıldığı gibi, İslama şüphe girdirme amacıyla da Oryantalistler tarafından da yapılmıştır. Niekim İslam düşmanları bu alana da müdahil olmaya çalışmışlardır. Dolayısıyla Kur'ân çevirilerine bu pencereden bakıldığında, Kur'ân çevirilerini üç çeşide ayırabiliriz:⁴⁷

- 1- Oryantalist çeviriler.
- 2- İslami çeviriler.
- 3- İslami benzeri çeviriler.

Oryantalizm, Müslüman bilimlerinin gayrimüslimler tarafından incelenmesiyle bağlantılı bir olgudur. Oryantalist düşünce hangi yönden kaynaklanırsa kaynaklansın, bu terim İslam ve Müslümanlar hakkında pek de olumlu olmayan bakış açılarından yazılanlarla

⁴⁵ Aydar, *Kur'ân-ı Kerim'in Tercümesi Mes'elesi*, 170-171.

⁴⁶ Küçük, "Mehmet Âkif Ersoy'un Kur'ân Mealinin Dil Özellikleri", 74-75; Aydar, *Kur'ân-ı Kerim'in Tercümesi Mes'elesi*, 94-95.

⁴⁷ Melike, *Tercemetü meâni'l-kur'ân inde donîz mâson*, 87.

ilişkilendirilmiştir. Peygamber'in (s.a.v.) mesajını inkar eden ve Kur'ân'ın onun tarafından yazıldığını iddia eden Mekke müşrikleri gibi, oryantalistler de daima Kur'ân'ın Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından yazıldığını ispat etmeye çalışmışlardır.⁴⁸

Asırlar boyunca pek çok oryantalist, Kur'ân-ı Kerîm'in mânalarını -birkaçı hariç- faydalanmak için değil, kendi çıkarlarına ve amaçlarına hizmet etmek için tercüme etmişlerdir. Bu tercüme hareketi, İslam'a daha fazla saldırı başlatmak ve Kur'ân'ı Hz. Peygamber'e (s.a.v.) atfetmeye çalışmak için yapılmıştır. Ancak Müslümanlar arasında şüphe yayma girişimlerinin çoğu, onlara yıkıcı yanıtlarla karşılık veren alimler sayesinde başarısız olmuştur.⁴⁹

Tarihçiler, ilk Oryantalist çeviri hareketinin MS 11. ve 12. yüzyıllara dayandığını belirtmişlerdir. Kur'ân'ın ilk tam çevirisi *Derclune*'un başkanı Toledo'lu *Peter* tarafından desteklenmiş ve Retina rahipleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu tercüme 1143 yılında tamamlanmıştır. 1689'da *Lud Vigo Marchi* tarafından yapılan başka bir Latince tercüme ortaya çıkmış; bu tercüme Avrupalılara İslam hakkında en kötü izlenimi vermek için farklı tefsirlerden bazı alıntılar eklenmiştir. Daha sonra İtalyanca, Almanca, Fransızca ve İngilizce gibi Oryantalist çeviriler meydana gelmiştir.⁵⁰

Oryantalist çevirilerin yanı sıra, diğer dillere yapılan İslami çeviriler de meydana gelmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'in mânalarının bu tercümeleri, insanlara yol göstermek, onları hak olan İslam dinine yönlendirmek, onlara İslam'ın, dini ve ahlaki görevlerini tanıtmak amacıyla yapılmıştır. Doğru kaidelere bağlı kalan tercüme, İslam davetini iletme amacına ulaşmış durumdadır. İlk İslami çeviri ise, 1905 yılında Hindistan'ın Patiala şehrinde basılan Dr. Abdulhakim Han tarafından yapılmıştır. İlk çevirilerden biri de, İngiltere doğumlu Müslüman olan Muhammed Marmaduke tarafından yapılmıştır. Bu zat Müslümanlar arasında yaşamış ve onların dilini öğrenmiştir. Yapmış olduğu tercümesi de, Arapça metniyle birlikte 1938 yılında iki cilt halinde basılmıştır ve halen çeşitli Batı başkentlerinde, Hindistan ve Pakistan şehirlerinde basılmaktadır.⁵¹

Bu çevirilerle beraber İslami benzeri çeviriler de meydana gelmiştir. Bunların en önemli örneklerinden biri de, Zaferullah Han'ın yaptığı ve Londra'da 1951 yılında basılan "Kuran" adlı çeviridir. Bu ve benzeri çevirilerin en göze batan özelliği, itikadi hataları barındırmasıdır.

⁴⁸ Melike, *Tercemetü meâni'l-kur'ân inde donîz mâson*, 91.

⁴⁹ Melike, *Tercemetü meâni'l-kur'ân inde donîz mâson*, 92.

⁵⁰ Melike, *Tercemetü meâni'l-kur'ân inde donîz mâson*, 97.

⁵¹ Melike, *Tercemetü meâni'l-kur'ân inde donîz mâson*, 105-106.

Örneğin, Zaferullah Han'ın çevirisinde, cinlerin varlığının inkarı ve şeytanın da mecazi bir tabir olup aslında var olmadığı gibi öne sürülen itikadi hatalar yer almıştır.⁵²

2.2. Belagat

Belagat lafzı, بَلَّغَ kelimesinden türemiş bir mastar olup, sona veya istenilen gayeye ulaşmak anlamına gelir. Belagatın bu kelimeyle adlandırılması ise, mânayı dinleyenin kalbine en güzel haliyle ulaştırılmasından ve kolaylıkla anlayabilmesini sağlamasından dolayıdır.⁵³

Kur'ân-ı Kerîm'de Allah Teâlâ olgunlaşmayı, بَلَّغَ kelimesiyle şu şekilde ifade etmiştir: وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ “Olgunluk çağına erişti”⁵⁴. Yine bir kişi ulaşmak istediği mekana ulaştığında بَلَغَ الْمَكَانَ denir. Dolayısıyla belagat, Arap dilinde cümledeki mânayı tamamıyla dinleyene veya okuyana ulaştırmaya delalet eder. Aynı zamanda belîğ konuşan kişi, istediği mânayı en güzel şekilde anlatabilen ve karşı tarafa ulaştırabilendir.

Terim olarak da belagat güzel konuşmayı uygun durumla eşleştirmektir. Yani sözün fasih olmasıyla beraber yer ve zamana uygun olmasıdır. Başka bir ifadeyle bir cümleyi, kelimelerini en fasih ve güzel bir şekilde kurmakla birlikte, yerine ve zamanına uygun olarak o cümlenin mânasını en açık şekilde ifade etmektir.⁵⁵

Belagat, kimi zaman susmakta kimi zaman konuşmakta ve hatta işarette dahi olmak üzere bir çok yönde tezahur edebilir. Ayrıca belîğ olan kişi de aslında önemli bir melekeye sahiptir. Nitekim bir yazı yazdığında veya bir kelam konuştuğunda, güzel ve yapısı sağlam cümleler kurarak, ulaştırmak istediği mânaları az ve öz bir şekilde açıkça yerine ulaştırabilmektedir.

Belagat ilmi, meânî المعاني, beyân البَيَان ve bedî' البَدِيع olmak üzere üç ayrı ilim dallarına ayrılmaktadır. Çalışmamızın konusu olan fasıl ise meânî kısmında yer alır. Belagatın bu ilim dallarını kısaca şu şekilde tanımlayabiliriz.⁵⁶

⁵² Melike, *Tercemetü meâni'l-kur'ân inde donîz mâson*, 108-109.

⁵³ Dr. Muhammed Ahmed Kasim - Dr. Muhyiddîn Dîb, *Ulûmu'l-belâğa el-bedî ve'l-beyân ve'l-meânî* (Trablus-Lübnan: El-Muessese El-Hadîse Li'l-Kitâb, 2003), 8.

⁵⁴ Yusuf, 12/22.

⁵⁵ Kasim - Dîb, *Ulûmu'l-belâğa*, 8; Prof. Dr. Ali Bulut, *Belâgat Meânî Beyân Bedî* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2021), 54.

⁵⁶ Bulut, *Belâgat Meânî Beyân Bedî*, 57.

2.2.1. Meânî

Konuşanın, istediği anlamı alıcıya iletmek için kullandığı yöntemleridir. Bu ilim dalı da, doğru veya yalan ihtimalli olan haber, doğru veya yanlış ihtimali taşımayan inşâ, nahvî veya belagî sebeplerden dolayı cümleyi ileri veya geri alma, î‘câz yani az sözle çok anlam vermek için hazif yöntemi, ta‘rîf veya tenkîr ve fasıl veya vasıl gibi yöntemleri içermektedir.

2.2.2. Beyân

Tek bir anlamı iletmek için kullanıma uygun farklı yöntemleri araştıran bilimi olup, teşbîh, mecâz ve kinâye olarak üç farklı kısımlara ayrılmaktadır.

2.2.3. Bedî‘

Sözlükte “örneksiz ve modelsiz olarak bir şeyi icat eden, örneği ve modeli olmadan yaratılmış olan” anlamına gelen bedî‘ ilmi, anlam karmaşıklığından uzak, durumun gereklerine ve anlamın açıklığına uymaya özen göstererek konuşmayı geliştirmeye yönelik yöntemlerin bilinmesi anlamına gelir. Bu ilim, sözü lafzî geliştiriciler ve mânevî veya hissî geliştiriciler olarak iki kısma ayrılmaktadır.

Şimdi de belagat ilminin ana başlıklarına vakıf olduktan sonra tezimizin konusu olan ve meânî ilminin bir parçası olan fasıl konusunu açıklayacağız.

2.3. Fasıl

Meânî ilminin konularından olan fasıl فِصْل, ayırma anlamına gelir ve en az iki cümleyi ilgilendiren bir belagat üslubudur. İki cümle peş peşe geldiğinde birbirlerine vâv ile bağlanır, bu da meânî ilminin bir başka konusu olan ve fasıl konusunun zıttı olan vasıl وَصْل üslubudur. İki cümle arasındaki vâv-ı atıf, fasıl gerekçelerinden birinin etkisiyle ortadan kalktığında bu iki cümle birbirinden ayrılır ve fasledilmiş olur. Belagatın meâni ilmi konularından vasıl ise, ancak vâv-ı atıfla gerçekleşir. Diğer atıf harfleri ile vasıl mümkün olmaz. Zira, atıf harfi “vâv”ı diğer atıf edatlarının aksine sadece bağlaç görevi görür ve sonraki cümleyi, hüküm ve i‘rab bakımından önceki cümleye bağlar. Diğer atıf edatları, hüküm dışında başka hususlarda

da iştirak ifade ederler. Mesela, “sümme” ثُمَّ ve “Fe” ف harflari, terâhî ve tertip mânalarını da ifade eder.⁵⁷

Nahiv konularından “vâv-ı atıf” واو العطف ise, i‘rab açısından, tevâbi‘ denilen dört mevzudan biridir. Mâtuf, mâtuf aleyhinin i‘rabına tabidir. Biraz önce de zikrettiğimiz gibi, ikinci cümleyi, sadece hükümde bir önceki atfedilen cümleye bağlar.

Arap dilinde, arka arkaya gelen cümlelerde, paragrafı oluşturan cümlelerin insicam/uyumluluk içersinde olması için, bu cümlelerin atıf harfi ile birbirine bağlanması uygundur. Lakin, bazı yerlerde, peş peşe gelen ve birbirleriyle irtibatlı cümleler arasında vâv-ı atıf bulunmaz. İşte, bu üslûb belagat iliminde fasıl olarak değerlendirilir. Fasıl şu beş durumda gerçekleşir ve bunlara fasıl gerekçeleri denir:

2.3.1. Kemâl-i ittisâl / Tam Bağlanma (كمال الاتصال)

Kemâl-i ittisâl, fasledilen cümlelerin tek mânada olması ve ikinci cümlelerin bi önceki cümleye tekit, bedel veya atf-ı beyan olarak gelmesidir.⁵⁸

Tekit:

Peş peşe gelen ve fasledilen cümlelerin birbirini mâna bakımından tekit etmesidir. Örneğin, Peş peşe gelen ve fasledilen cümlelerin birbirini mâna bakımından tekit etmesidir. Örneğin, هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ “Elif, lam, mîm. Bu kitaptır ki kendisinde asla şüphe yoktur. O muttakiler için bir yol göstericidir.”⁵⁹ âyetindeki هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ ve لَا رَيْبَ فِيهِ ifadesinin tekidi olduğundan fasledilmiş ve bir vâv ile atfedilmemiştir.

Bedel:

وَاتَّقُوا الَّذِي أَمَدَّكُمْ بِمَا تَعْمَلُونَ. أَمَدَّكُمْ بِأَنْعَامٍ وَبَنِينَ. “Bildığınız her şeyi size veren, size hayvanlar, oğullar, bahçeler ve pınarlar veren Allah’a karşı gelmekten sakının.”⁶⁰ İkinci âyette geçen أَمَدَّكُمْ lafzından sonra ilkinin şamil olduğu şeylerden bazıları zikredildiği için bedel-i ba‘z olmuş ve vâv ile atfedilmediğinden fasledilmiştir.

⁵⁷ Celâleddîn Muhammed b. Abdurrahman b. Ömer el-Hatîp el-Kazvînî, *el-Îzâh fî ulûmi’l-belâga el-meânî ve’l-beyân ve’l-bedî* (Beyrut-Lübnan: Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2003), 118; Kasim - Dîb, *Ulûmu’l-belâga*, 347; Bulut, *Belâgat*, 163.

⁵⁸ Kasim - Dîb, *Ulûmu’l-belâga*, 352; Bulut, *Belâgat*, 164.

⁵⁹ el-Bakara, 2/1-2.

⁶⁰ eş-Şu‘arâ, 26/132-133.

“O, nefis arzusu ile konuşmaz. O ancak kendisine bildirilen bir vahiydir.”⁶¹ Burada ikinci âyet وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ önceki âyetin beyanı ve açıklamasıdır.

2.3.2. Kemâl-i inkitâ‘ / Tam Ayrılma (كمال الانقطاع)

Peş peşe gelen iki cümlelerin tamamen birbirinden farklı olmasıyla ayrılmasıdır. Bu faslın/ayrılmanın sebepleri de şöyledir: ⁶²

Birincisi: Cümlelerin birinin haber, diğ erinin de inş â cümlesi olması. Bu farklılık, hem lafız hem de mâna bakımından olabileceğ i gibi, sadece mâna bakımından da gerçekleşebilir. **وَ أَقْسَطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ** “adaletli davranın, ş üphesiz ki Allah, âdil davrananları sever.”⁶³ **إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ** âyetindeki cümlesi, hem lafzî hem de mâna bakımından inş â cümlesidir. **وَ أَقْسَطُوا** cümlesi de, yine hem lafzî hem de mâna bakımından haberî cümledir. Bu nedenle âyetteki iki cümle arasında farklılık oluşmuş ve fasledilmişlerdir.

İkincisi: İki cümlenin lafız yönünden birleşmesi ancak mâna yönünden ayrılmasıdır. نَجَّحَ خَالِدٌ “Halit başardı, Allah onu muvaffak kılsın” gibi. Burada her iki cümle de lafız yönünden haber cümleleridir. Ancak ikinci cümle mâna yönünden haber, lafız yönünden ise inşâ cümlesi olduğu için aralarında vâv ile bir bağlantı kurulmamıştır.

Üçüncüsü: İki cümle arasında mâna bakımından bir bağ olmaması. “مَاتَ زَيْدٌ، أَكَلَ عَمْرُو” “Zeyd öldü, Amr yedi” cümlesindeki ölüm ile yemek yemek arasında bir bağ yoktur.

2.3.3. Şibh-i kemâl-i ittisâl (شبه کمال الاتصال)

Peş peşe gelen iki cümle arasında gizli bir bağ olmasıdır. Burada ikinci cümle, birinci cümlelerin mânasından anlaşılan gizli bir sorunun cevabı olarak gelir. وَمَا أُبْرِئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ “nefsimi temize çıkarmıyorum. Çünkü nefis aşırı şekilde kötülüğü emreder.”⁶⁴ âyetindeki ikinci cümle olan لَمْ لَا تُبْرِئِ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ cümlesi, takdir edilmiş gizli

⁶¹ en-Necm, 53/3-4.

⁶² el-Kazvîni, *el-Îzâh fî ulûmi 'l-belâga*, 120; Kasim - Dîb, *Ulûmu'l-belâğa*, 353; Bulut, *Belâgat*, 167.

⁶³ Hucurât, 49/9.

⁶⁴ Yusuf, 12/53.

“Niçin nefsinı temize çıkaramzsın?” sorusunun cevabı olduğundan birinci cümleden fasledilmiştir.⁶⁵

2.3.4. Şibh-i kemâl-i inkitâ‘ (شبه كمال الانقطاع)

Birbirine bağı olan iki cümleinin arasına üçüncü bir cümleinin girmesiyle atfın, birinci cümleye değil de aradaki cümleye yapıldığı intibai ortaya çıkacağı için fasledilmesidir. Buna örnek olarak Ebû Temmâm’ın şu beytini zikredebiliriz:⁶⁶

وتظن سلمى أنني أبغي بها بدلا أراها في الضلال تهيم

“Selma, onun yerine bir sevgili aradığımı sanıyor,

Bana kalırsa o, yanlış düşüncelere dalıyor”⁶⁷

Bu beyitte أَرَاهَا cümlesi, تَظُنُّ cümlesine atfedilmemiş, aksine fasledilmiştir. Çünkü atıf yapıldığında أَبْغِي cümlesine atfedildiği intibai oluşabilmektedir.

2.3.5. et-Tavassut beyne’l-kemâleyn (التَّوَسُّطُ بَيْنَ الْكَمَالَيْنِ)

Peş peşe gelen iki cümleinin arasında bir bağ olması ancak atıf yapıldığı takdirde cümleinin mânasının bozulacağından fasledilmesidir. وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ (Kendilerini saptıran) şeytanları ile baş başa kaldıklarında ise: ‘Biz sizinle beraberiz, biz onlarla (müminlerle) sadece alay ediyoruz’ derler. Gerçekte, Allah onlarla istihza (alay) eder.”⁶⁸ âyetlerindeki اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ cümlesinin münafıklara ait sözlerden olmadığından atıf yapılmayıp fasledilmiştir.⁶⁹

⁶⁵ Kasim - Dîb, *Ulûmu’l-belâğa*, 354; Bulut, *Belâgat*, 166.

⁶⁶ el-Kazvîni, *el-Îzâh fî ulûmi’l-belâğa*, 124; Kasim - Dîb, *Ulûmu’l-belâğa*, 355; Bulut, *Belâgat*, 168.

⁶⁷ Bulut, *Belâgat*, 169.

⁶⁸ el-Bakara, 2/14-15.

⁶⁹ Bulut, *Belâgat*, 169.

3. FASIL TAKDİRLERİNİN ÇEVİRİYE ETKİSİ

Fasıl bulunan âyetlerde müfessirlerin yaptıkları takdirler birbirinden farklı olabilmektedir. Bu da farklı anlamların ve neticede farklı çevirilerin oluşması sonucunu oluşturabilmektedir. Kavramsal çerçevenin anlatıldığı ilk bölümde nitekim cümleler arasındaki fasıl uygulamasının kaç farklı şekilde takdir edilebileceği zikredilmişti. Siyak ve sibak, konu bütünlüğü, ilgili rivâyetler, mezhepsel düşünce ve diğer bazı nedenler müfessirlerin fasıl takdirlerine etki etmektedir. Bu başlık altında, fasıl gerekçelerine göre seçtiğimiz örnek âyetler üzerinden bu farklı takdirlerin, mânaya ve bu âyetlerin çevirisine etkisi gösterilmeye çalışılacaktır. Burada, kavramsal çerçevede zikredilen beş fasıl gerekçesinden üçü incelenecektir. Bunlar; kemâl-i ittisâl, kemâl-i inkitâ‘ ve şibh-i kemâl-i ittisâldir. Zira Kur’ân’da bu türlerle ilgili örnekler bol miktarda bulunmakta, diğer iki türle ilgili herhangi bir örnek görebildiğimiz kadarıyla bulunmamaktadır. Belagat kaynaklarında da bu iki kısma dair örnek olarak herhangi bir âyet getirilmez. et-Tavassut beyne’l-kemâleyn başlığına sadece bir âyet örnek olarak getirilir (el-Bakara 2/14-15) ki bu örneğin bu kısımda değerlendirilmesi çeviri ile ilgili herhangi bir anlam değişikliğine sebep olmamaktadır. Bunun yanında aynı örneği şibh-i kemâl-i inkitâ‘ bölümünde zikredenler de vardır. Üstelik bu âyet istinâf cümlesi olarak da kabul edilmekte ve böylece şibh-i kemâl-i ittisâl kısmına dâhil edilmektedir. Bu nedenle bu âyetin ayrı bir fasıl türü olarak ele alınması uygun gözükmemektedir. Bu âyetin dışında da her iki kısım için âyetlerden tek bir örnek bile getirilememektedir.⁷⁰ Bu sebeplerle seçili örnekler fasıl sebeplerinin üç kısmı ile sınırlandırılacaktır.

3.1. Kemâl-i ittisâl

İki cümlenin tam anlamıyla birbirine bağlı olduğu, her ikisinin de haber ve inşâ türünde ortak olduğu ve ikinci cümlenin ilkinin tekit, bedel ya da beyanı (atf-ı beyân kastediliyor) niteliğini taşıdığı yerlerde kemâl-i ittisâl gerekçesiyle fasıl gerçekleşir. Burada vurgulanması gereken önemli nokta, ikinci cümlenin i‘rab bakımından öncesine bağlı olmaması, müstakil bir cümle olmasıdır. Bu nedenle zikrettiğimiz tekit, bedel ya da beyan olma durumu mâna yönüyledir. Yoksa i‘rab yönüyle ikinci cümle böyle bir konumda bulunuyor olsa zaten müstakil olmayacağı için ortada ikinci bir cümle olmaz.⁷¹

⁷⁰ Ahmed b. İbrahim Hâşimî, *Cevâhiru’l-belâğa fi’l-meânî ve’l-beyân ve’l-bedî* (Beyrut: el-Mektebe el-Asriyye), 185-187.

⁷¹ Kasim - Dîb, *Ulûmu’l-belâğa*, 352; Bulut, *Belâgat*, 164.

Bu başlıkta kemâl-i ittisâl sebebiyle fasledilen cümlelere örnek teşkil edecek âyetler zikredilecek ve seçili mealler üzerinden çeviri noktası incelenecektir.

3.1.1. el-Bakara 2/8-9

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ . يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ

Âyette gelen, *وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا* ve *يُخَادِعُونَ اللَّهَ* cümleleri arasındaki bağlantıyı incelediğimizde, ikinci cümle, birinci cümle ile mâna bakımından alakalı olmasına rağmen bağlaç edatı olmadan zikredilmiştir. Bu itibarla *يُخَادِعُونَ اللَّهَ* cümlesi öncesindeki cümleden fasledilmiştir. Aralarındaki alaka hususunda tefsirlere bakıldığında İbn Âşûr'un (öl. 1393/1879) *يُخَادِعُونَ اللَّهَ* cümlesini *يَقُولُ آمَنَّا* cümlesinden “bedel-i iştimâl” yaptığı görülmektedir. Zira, mâna itibarıyla, insanlardan inandık diyenlerin bu kavli muhâde‘a/aldatma içermektedir. Bu yoruma binâen ilgili âyet Türkçe’ye bedel anlamını yansıtabilecek şekilde aktarılmalıdır. Bu da kanaatimize göre “yani”, “aslında” gibi eklerle sağlanabilir.

Bir diğer değerlendirmeye göre ise fasıl cümlesindeki *يُخَادِعُونَ* ifadesi, öncesindeki cümlelerin beyanıdır. Çünkü bu âyetin sonunda Cenabı Hak, “iman ettik” diyen insanlar hakkında, “onlar mü’min değillerdir” ifadesini kullanmıştır. Dolayısıyla, “iman ettik demelerine rağmen neden mümin değillerdir?” sorusu zihinlere gelmektedir. Bu nedenle bir açıklamaya ihtiyaç duyulmuş ve akla gelebilecek o sorunun cevabı olarak fasıl cümlesi gelmiştir. Buna göre âyetin mânası, “İnsanlardan, inanmadıkları hâlde, ‘Allah’a ve ahiret gününe inandık’ diyenler de vardır. Onlar mümin değillerdir. Çünkü Allah’ı ve müminleri aldatmaya çalışırlar” şeklinde olur. Dolayısıyla bu cümle bir istinâf olup, “onlar inkarcı olmalarına rağmen neden mümin olduklarını iddia ederler?” sorusunun cevabı olarak gelmiştir. Nitekim onlar müminlerin savaşta elde ettikleri ganimetlerden yararlanmak ve farklı çıkarlar elde etmek için iman üzerine olduklarını iddia eder ve o şekilde görünürlerdi.⁷²

Nitekim Muhammed Tantâvî (öl. 1431/2010) de, *et-Tefsîr’ül-vasît* tefsirinde, ikinci cümlelerin atıfsız gelmesinin, birinci cümlelerin gerektirdiği sorunun cevâbı olmasından kaynaklandığını

⁷² Ebû'l-Kâsım Carullâh Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî el-Havarizmî, *el-Keşşâf ‘an hakâ’iki gavâmi’i t-tenzîl ve ‘uyûni’l-ekâvîl fî vücûhi’t-te’vîl* (Beyrut-Lübnan: Daru’l-Maarife, 2009), 45; Ebû Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, *Mefâtihu’l-gayb* (Beyrut: Dâru İhyau’t-Turasi’l-Arabî. 3. Baskı, 1999), 2/304; Ebû Hayyân Muhammed b. Yusuf el-Endelüsî, *el-Bahrü’l-muhîr* thk. Adil Abdulmevcud - Ali Muavvad (Beyrut-Lübnan: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2010), 1/180.

belirtmiştir. Yani, münâfıkların inanmıyor oldukları halde “biz inandık” demeleri, onların yalan, endişe, istkrarsızlık hallerine şahit olup da bu sözü işiten kimsenin zihninde soru oluşuyor. İşte bu sorunun cevabı devamında gelen fasıl cümlesiyle verilmiştir.⁷³

İbn Âşûr’un yorumu kabul edilirse bu âyet kemâl-i ittisâl için örnek olur. Tantâvî ve diğer âlimlerin yorumu kabul edilirse fasledilen cümle istinâf olarak şibh-i kemâl-i ittisâl kısmına girer. Biz bu örneği kemâl-i ittisâl olarak değerlendirdiğimizden bu başlık altına aldık. Buna göre ilgili kısmın çevirisinde bedel vurgusunu yapabilmek için tercümede “yani” ifadesinin getirilmesinin uygun olacağını düşünüyoruz.

Diğer yorumda ise ilgili kısmın Türkçe tercümesi zihinde oluşan sorunun cevabı olarak, “... Çünkü onlar, Allâh’ı ve inananları aldatmaya çalışıyorlar...” şeklinde olmalıdır.

Âyetin Seçili Meallerdeki Çevirisi

Elmalılı: “İnsanlar içinden kimisi de vardır ki Allaha ve son güne iman ettik derler de mü'min değillerdir. Allahı ve mü'minleri aldatmağa çalışırlar, halbuki sırf kendilerini aldatırlar da farkına varamazlar.”⁷⁴

Çantay: “İnsanlardan öyle kimseler vardır ki kendileri îman etmiş olmadıkları halde, ‘Allaha ve âhiret gününe inandık’ derler. Halbuki onlar inanıcı (insan) lar değildir. Allâhı da, îmân edenleri de (gûyâ) aldatırlar. Halbuki onlar kendilerinden başkasını aldatmazlar da yine farkına varmazlar.”⁷⁵

Bilmen: “İnsanlardan birtakımı da, ‘Biz Allah’a ve ahiret gününe inandık,’ derler. Halbuki onlar inanmış değillerdir. Onlar Allah’ı ve imân etmiş zâtları aldatmak isterler. Halbuki onlar kendi nefislerinden başkasını aldatamazlar da bunun farkında olamazlar.”⁷⁶

Kur’ân Yolu Meali: “İnsanlardan bazıları da vardır ki inanmadıkları halde ‘Allah’a ve âhiret gününe inandık’ derler. Akıllarınca Allah’ı ve iman edenleri aldatmaya kalkışıyorlar; hâlbuki onlar farkında olmadan yalnızca kendilerini aldatmış oluyorlar.”⁷⁷

⁷³ Muhammed et-Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr mine't-tefsîr* (Tunus: ed-Dâru't-Tûnisiyye Li'n-Neşr, 1984), 1/274; Muhammed Seyit Tantâvî, *et-Tefsîrül'l-vasît lil-kurâni'l-kerim*, (Kahire: Dâru'l-maârif, 1992), 1/54-56.

⁷⁴ *Hak Dini Kur’ân Dili*, çev. Elmalılı M. Hamdi Yazır (İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2007), el-Bakara 2/8-9.

⁷⁵ *Kur’ân-ı Hakîm ve Meal-i Kerim*, çev. Hasan Basri Çantay (İstanbul: Dergah Ofset Akit Gazetesi, 2011), el-Bakara 2/8-9.

⁷⁶ *Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri*, çev. Ömer Nasuhi Bilmen (İstanbul: Genel Dağıtım), el-Bakara 2/8-9.

⁷⁷ *Kur’ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, çev. Hayreddin Karaman - Mustafa Çağrı - İbrahim Kâfi Dönmez - Sadrettin Gümüş (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006), el-Bakara 2/8-9.

İslamoğlu: “İnsanlardan öyleleri de var ki, ‘Allah’a ve âhiret gününe inandık’ der(ler); ama onlar mü’min değiller. Allah’ı ve iman etmiş kimseleri aldatmak isterler; hâlbuki onlar yalnızca kendilerini aldatıyorlar; ama bunun (Allah tarafından ifşa edileceğinin) farkında bile değiller.”⁷⁸

Öztürk: “Şu halkın arasında öyle kimseler var ki, gerçekten inanmadıkları halde, ‘Biz Allah’a ve ahiret gününe inandık.’ derler. Böyle demekle Allah’ı ve müminleri kandırdıklarını sanırlar. Halbuki o münafıklar sadece kendilerini kandırırlar fakat bunun farkında değiller.”⁷⁹

Okuyan: “İnsanlardan öylesi vardır ki asla inanmadıkları hâlde ‘Allah’a ve ahiret gününe inandık.’ derler. Onlar Allah’ı ve müminleri (güya) aldatırlar. (Oysa) onlar kendilerinden başkasını aldatamazlar ve (bunun) farkına da varmazlar.”⁸⁰

Meallerin Değerlendirmesi

Mealleri incelediğimizde faslın gerçekleştiği cümlelerin bedel ya da istinâf anlamını yansıtacak herhangi bir çevirinin yapıldığını göremiyoruz. Halbuki âyette fasledilen ikinci cümle istinâf olarak kabul edildiğinde münafıkların neden böyle bir tutumu yaptıklarını açıklama sadedinde olacağı için bunun tebâruz ettirilmesi gerekir. Bu da “çünkü” ifadesiyle çok rahat bir şekilde sağlanabilir. Ya da bizim tercihimiz olan ikinci cümlelerin ilkinin bedeli olması durumunda ilgili kısmın anlamının şu şekilde yansıtılması mümkündür:

“Kimi insanlar mü’min olmadıkları halde, ‘Allah’a ve âhiret gününe iman ettik’ derler. Yani Allah’ı ve iman edenleri kandırmaya çalışırlar.”

Âyetin iki yorumu olmasına rağmen ele aldığımız meallerde tek bir yorumdan gidilmiş, o da “bedel-i iştîmâl” yorumudur. Ancak Türkçe’ye aktarırken “yani” ifadesi kullanılmamıştır. Ayrıca diğer yoruma göre de bir çeviri yapılmaması, bir eksiklik olarak görülebilir.

3.1.2. el-Bakara 2/49

وَإِذْ نَجَّيْنَاكُمْ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ يُدَبِّحُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ وَفِي ذَلِكُمْ بَلَاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ

⁷⁸ Hayat Kitabı Kur’ân; Gerekçeli Meal-Tefsir (29.04.2024), el-Bakara/8-9.

⁷⁹ Kur’ân-ı Kerim Meali Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri, çev. Mustafa Öztürk (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014), el-Bakara 2/8-9.

⁸⁰ Kur’ân Meal-Tefsir: Geniş Açıklamalı (29.04.2024), el-Bakara/8-9.

Burada يُذَبِّحُونَ cümlesi “kötü azabı” beyan etmektedir. Bu nedenle iki cümle arasında kemâl-i ittisâl vardır. Böylece Cenab-ı Hak, يَسْأَلُونَكُمْ “en kötü azapla sizi cezalandırıyorlar” ifadesindeki “en kötü” azabı açıklamıştır. İbrâhim sûresinde aynı cümle geçmiştir ancak “vâv” ile vasledilmiştir. Bu âyette ise beyan mahiyetinde bir siyak geçmekte ve bu gerekçeyle fasıl gerçekleşmiştir. Bu cümle “bedel-i iştimâl” olduğundan, Türkçe’ye aktarılırken yine “yani” ifadesi kullanılabilir.⁸¹

Ebû Hayyân’ın (öl. 745/1344) bir başka yorumuna göre âyetteki يُذَبِّحُونَ ifadesinin istinâf olup, akla gelebilecek “onları neden kurtardın?” sorusunun cevabı olarak gelmesidir. Buna göre bu örnek, şibh-i kemâl-i ittisâl bölümüne girer.⁸² Ancak çoğu müfessirlerin tercih ettikleri yorum, bu ifadenin “bedel-i iştimâl” olup beyan cümlesi niteliğinde gelmesidir. Bu nedenle bu örneği kemâl-i ittisâl olarak ele aldık.

Âyette fasıl, يَسْأَلُونَكُمْ ifadesinde de vuku bulmuştur. Bu faslın sebebi de, يَسْأَلُونَكُمْ cümlesinin müstenef bir cümle olmasıdır. Ancak çoğu müfessirler, âyetin mânasının mazide geçen bir hali ifade ettiğini, yani “daha önce onlar size kötü bir surette azap ediyorlardı” anlamında olduğunu belirtmişlerdir. Buna göre, أَلِ فِرْعَوْنَ ifadesinden hal olup mevcut durumu anlattığını ifade eder. Hal cümlelerinde, bir durumun ya da öznenin o anda içinde bulunduğu durumu belirtirken, burada da Firavun’un İsrailoğulları üzerindeki zulmü ifade edilmektedir. Bu bağlamda, âyetteki “يَسْأَلُونَكُمْ” ifadesi, bir nitelik veya durumu belirtmekte olduğu için hal cümlesi olarak kabul edilebilir. Buna göre de âyet-i kerîme onların halini anlatarak “onlar sizi kötü bir surette azap ediyorlar” olarak bir mâna ifade etmektedir. bu cümlelerin hâl cümlesi olarak değerlendirildiğinden, cümlede fasıl olmamış olacaktır.⁸³

Âyetin Seçili Meallerdeki Çevirisi

Elmalılı: “Hem hatırlayın ki bir vakit sizi Ali Firavnden kurtardık, sizi azabın kötüsüne peyleyorlardı; oğullarınızı boğazlıyorlar ve kızlarınızı diri tutmak istiyorlardı ve bunda size rabbınız tarafından büyük bir imtihan vardı.”

Çantay: “Yine hatırlayın o zamanı ki (yeni doğan) oğullarınızı boğazlayıp kızlarınızı sağ bırakmak (yâhud kadınlarınıza utanılacak dürlü fenalıklar yapmak) suretiyle size (atalarınıza) işkencenin en kötüsünü yüklemekte devameden Fir'avun haanedânından sizi

⁸¹ er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 3/506; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 76; Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-muhît*, 1/351; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 1/492.

⁸² Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-muhît*, 1/351.

⁸³ Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-muhît*, 1/351; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 1/492.

kurtarmışdık. Bunda (bu azâbda ve kurtarmada) Rabbinizden (gelen) büyük bir imtihan vardı sizin için.”

Bilmen: *“Ve o zamanı yâd ediniz ki, sizi âl-i Fir'avun'dan kurtardık. Sizi en kötü azap ile cezalandırıyorlardı. Oğullarınızı boğazlıyorlardı, kadınlarınızı da diri bırakıyorlardı. Bunda sizin için Rabbiniz tarafından pek büyük bir imtihan vardı.”*

Kur’ân Yolu Meali: *“Hatırlayın ki sizi Firavun’un adamlarından kurtardık. Onlar size işkencenin en kötüsünü revâ görüyorlar, erkek çocuklarınızı boğazlıyorlar, kızlarınızı sağ bırakıyorlardı. Bu size reva görülenlerde rabbinizden büyük bir imtihan vardı.”*

İslamoğlu: *“Yine bir zaman da sizi Firavun yandaşlarının elinden kurtarmıştık. Size işkencenin en alçağını reva görüyorlar, erkek çocuklarınızı öldürtüp kadınlarınızı da bırakıyorlardı. Bu yaşananlarda, Rabbinizin sizi tâbi tuttuğu dehşet bir imtihan vardı.”*

Öztürk: *“(Ey İsrailoğulları!) Vaktiyle sizi Firavun ve adamlarının zulmünden kurtarmıştık. Onlar size işkencenin en beterini reva görüyor, oğullarınızı katledip sağ bıraktıkları kızlarınızı/kadınlarınızı kötü amaçları için kullanıyorlardı. Bu zulümden kurtulmanız, rabbinizin size lütfettiği çok büyük bir nimetti.”*

Okuyan: *“Hani sizi işkencenin en kötüsüne süren ve oğullarınızı kestirip, kadınlarınızı sağ bırakmakta olan Firavun ailesinden kurtarmıştık. İşte bunda (size anlatılanlarda), Rabbinizden büyük bir imtihan vardır.”*

Meallerin Değerlendirmesi

Yukarıda belirttiğimiz gibi tercih edilen yorum, âyetteki faslın “bedel-i iştilal” olması ve “yani” ifadesiyle Türkçe’ye aktarılabileceğidir. Ne var ki seçili mealleri okuduğumuzda, Elmalılı’nın lafzi ifade kullanmak yerine noktalı virgül kullandığını görmekteyiz. Bu âyetteki fasıl gerekçesini daha anlaşılır bir şekilde aktarması ve lafzi ifadeyi kullanması daha isabetli olabilirdi.

Aynı zamanda Çantay, bu cümleyi bir hâl cümlesi şeklinde ifade ederek Türkçe’ye aktarmıştır. Bunun için “suretiyle” ifadeseni kullandığını görmekteyiz. Nitekim i’rab bakımından bu cümle hâl değil, “bedel-i iştilal” olarak fasıl cümlesi olduğunu müfessirler yorumlarında belirtmişlerdir.

Okuyan ise, mealinde iki cümle arasına “ve” ekleyerek, bir vasıl cümlesi şeklinde çeviri yapmıştır ki bu durum çeviri konusunda dikkate alınması gerekmektedir. Zira fasıl cümlesinin

tam tersine vasıl cümlesi olarak aktarılması, bize göre isabetli bir tercüme olmamasına neden olmuştur.

Diğer mealler ise “yani” ifadesini kullanmadığına, bize göre fasıl cümlesini ifade etmekte en yakın olan meal Elmalılı’nın mealidir. Lafzi ifade yerine noktalı virgül kullanmış olsa da, fasıl cümlesini belirtmiştir.

يَسْؤُمُونَكُمْ ifadesi ise farklı yollarla anlatılmaya çalışıldığını görmekteyiz. Çoğu meal, bu ifadeyi doğrudan bir fiil cümlesi olarak verirken, bazıları durumu açıklayan bir ifade kullanmıştır. Özellikle, Elmalılı, "sizi şiddetle eziyorlardı." ifadesiyle, hal cümlesi olarak değerlendirmiştir. Aynı zamanda Bilmen de müstenef bir cümle olarak mazî yani geçmişte olan bir haberi anlatır gibi bir çeviri yapmıştır. Yine müstenef cümle olarak meal yapılan Kur’ân Yolu, İslamoğlu ve Öztürk meallerinde “Azap ediyorlardı” ifadesi yerine “reva görüyorlardı” ifadesi kullanılmıştır.

Ancak Çantay ve Okuyan meallerinde “işkencelerin en kötüsünü süren Firavun’dan sizi kurtarmıştır” gibi bir ifadeyle daha farklı bir şekilde çeviri yapılmıştır. Onlar mazî değil diğer yönüyle ifade ederek mevcut hali anlatmışlardır. Bize göre ise Elmalılı ve Bilmen meallerindeki ifadeler âyetin mânasına daha yakındır.

3.1.3. eş-Şu’arâ, 26/133

وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَمَدَّكُمْ بِمَا تَعْلَمُونَ . أَمَدَّكُمْ بِأَنْعَامٍ وَبَنِينَ

Bu âyetteki أَمَدَّكُمْ بِأَنْعَامٍ şeklinde başlayan cümle, öncesindeki بِمَا تَعْلَمُونَ cümlesinin bedeli ya da tekidi olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle iki cümle, aralarında atıf olmaksızın fasledilmiştir. İkinci cümlenin bedel olduğunu düşünen müfessirlere göre birinci âyette mücmel olarak zikredilen, Allah’ın bilinen şeylerle imdâd eylemesi ikinci âyette açıklanmıştır.⁸⁴ Bu durumda âyetin manâsı, “Sizi bildiğiniz şeyler ile imdâd eden; yani sizi oğlaklar ve evlatlarla imdâd edenden sakının.” şeklinde olur.

Tekit anlamı olduğu göz önüne alındığında ise âyetteki ikinci cümle, ilkinde zikredilen anlamın farklı bir şekilde tekrar edilmesi şeklinde gelmiş olur. Bu durumda ikinci cümleyi müstakil olarak çevirmek gerekir.

⁸⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 19/170.

Âyetin Seçili Meallerdeki Çevirisi

Elmalılı: “O Allahdan korkun ki size o bildiğiniz şeylere imdad buyurdu. En'am, oğullar (size imdad buyurmakta).”

Çantay: “Size bilib durduğunuz şeylerle (nimetlerle) yardım eden. Size davarlar, oğullar ... ihsan eden (Allah'dan) korkun.”

Bilmen: “Ve o Zât'tan korkunuz ki, bildiğiniz şeylerle size imdat etti. Size en'am ile ve oğullar ile imdat etti.”

Kur'ân Yolu Meali: “Bildiğiniz şeyleri size veren, size sürüler, oğullar, bağlar, pınarlar ihsan eden Allah'a karşı gelmekten sakının.”

İslamoğlu: “Aklınıza gelebilecek her tür (nimeti) size lutfeden Zât'a karşı saygılı olun! Size sürüler ve çocuklar lutfeden,”

Öztürk: “Aklınıza gelen her türlü nimeti size bahşeden; sizi sürü sürü hayvanlar, oğullar-uşaklar ... gibi sayısız nimet içinde yüzdüren rabbinize itaatsizlikten sakının.”

Okuyan: “Bildiğiniz şeyleri size bolca verene yani hayvanları, çocukları ... size bolca verene (Allah'a karşı) takvâlı (duyarlı) olun!”

Meallerin Değerlendirmesi

Meallere dikkatle baktığımızda Elmalılı ve Bilmen, “imdat etti” ifadesini çeviride tekrar ederek tekit yorumuna meyletmişlerdir. Diğer mealler ise âyetteki iki cümle arasında bedel ilişkisi kurarak çeviriyi yapmışlardır. Özellikle Okuyan mealinde “yani” ifadesi kullanılarak “bildiğiniz şeylerden” ifadesinin açıklaması mahiyetinde bir çeviri yapılmıştır.

Kanaatimize göre âyetteki ikinci cümlenin bedel olarak öncekini açıkladığı yorumu daha doğru durmaktadır. Zira ilkinde mücmel bir nimet sunusu varken, ikinci cümle bunu detaylandırmakta, izah etmektedir. Bu da aslında kastedilenin ve ön plana çıkarılanın ikinci âyette zikredilenler olduğunu göstermektedir. Bedel anlamını tebâruz ettirmek için Okuyan'ın yaptığı gibi “yani” ifadesinin kullanımının yerinde olduğu düşüncesindeyiz.

3.1.4. el-Kasas, 28/68

وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ سُبْحَانَ اللَّهِ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ

Âyetteki faslın olduğu yer لَهُمُ الْخَيْرَةُ ifadesidir. Bu ifade يَخْتَارُ yani seçme kelimesinin beyanı ve izahı olduğundan burada atıf yapılmamıştır. Dolayısıyla fasl olan cümlelerin başındaki مَا olumsuzluk anlamında kabul edilmektedir.

Bir başka görüşe göre ise مَا ism-i mevsûl olup sıla cümlesi يَخْتَارُ kelimesinin mefûlû olarak değerlendirilir. Bu durumda artık fasıl söz konusu değildir. Böylece iki farklı değerlendirme ve iki farklı anlam karşımıza çıkmaktadır.⁸⁵

İlk değerlendirmeye göre âyetin mânası, “Allah dilediğini seçer. Çünkü onların seçme hakkı yoktur” şeklinde iken ikincisine göre anlam, “Allah onlar için hayırlı olanı seçer” şeklinde olmaktadır.

Âyetin Seçili Meallerdeki Çevirisi

Elmalılı: “Rabbin dilediğini yaratır ve ihtiyar eyler, muhayyerlik onların değil, sübhan o Allah ve çok yüksek onların şirkinden.”

Çantay: “Rabbin ne dilerse yaratır, (ne dilerse) ihtiyar eder. Onlar için ise (Rablerine karşı böyle) muhayyerlik yokdur. Allah münezzehtir. (Onların) eş tutmakta oldukları (her) şeyden yücedir.”

Bilmen: “Ve Rabbin dilediğini yaratır ve seçer, onlar için ise muhayyerlik yoktur. Allah onların şerik koştuklarından münezzehtir, mütealîdir.”

Kur’ân Yolu Meali: “Rabbin, dilediğini yaratır ve tercih eder. (O’nun seçme ve yaratmasında) onların tercih hakkı yoktur. Allah, onların ortak koştuklarından münezzehtir ve şâni yücedir.”

İslamoğlu: “Ne ki senin Rabbin, istediği şeyi yaratır ve (istediğini) seçer. Zaten (bu konuda) şu berikilerin seçim hakkı asla olmamıştır: yüceler yücesi Allah’ın aşkın olan zâtı, onların şirk koştukları her şeyin ötesindedir.”

Öztürk: “(Ey Peygamber!) Senin rabbin dilediğini yaratır, dilediğini de peygamber olarak seçer. Peygamber seçmek o müşriklerin işi değildir. Allah yüceler yücesidir; onların tanrılık yakıştırdıkları şeylerden münezzehtir.”

Okuyan: “Rabbin, (peygamber olarak) dilediğini yaratır ve seçer. Onların (bu konuda) seçim hakkı yoktur. Allah onların (inkârcıların) ortak koştuklarından yüce ve uzaktır.”

⁸⁵ ez-Zemahşerî, el-Keşşâf, 808; Ebû Hayyân, el-Bahrü’l-muhît, 7/124; İbn Âşûr, et-Tahrîr ve’t-tenvîr, 20/164.

Meallerin Değerlendirmesi

Mealleri okuduğumuzda, âyetteki ما ifadesinin tümünde olumsuzluk anlamında çevirildiğini görmekteyiz. Bu durumda tüm meallerin âyetle fasıl olduğu üzere ittifak ettiği anlaşılmaktadır. Bizim de kanaatimiz bu yöndedir. Ancak ikinci bir anlam ihtimali sebebiyle diğer yorumun çeviriye nasıl yansıtacağına ilgili tefsirlerde dipnotla işaret edilmesinin, bu farklı yansımanın ne gibi sonuçlar doğurduğuna değinilmesinin yerinde olacağını düşünüyoruz. Bu nedenle ikinc yoruma göre âyetin nasıl çevrilmesi gerektiğini aşağıda zikretmek istiyoruz:

“Rabbin dilediğini yaratır ve onlar için hayırlı olanı seçer.”

3.1.5. et-Târik, 86/17

فَمَوْلِ الْكَافِرِينَ أَمْهَلُهُمْ رُؤْيَا

Bu âyet-i kerîmede Allah Teâlâ peygamberine hitaben فَمَوْلِ الْكَافِرِينَ emriyle kafirlerin cezalarını bulmalarını beklemesini ister. Nitekim onlara mühlet vermiş ve takdir ettiği zamanda onları cezalandıracaktır. Daha sonra أَمْهَلُهُمْ emriyle ikinci kez mühlet vermesini ve acele etmemesini emreder. Her iki emir, lafızları farklı olsa da aynı mânayı taşımaktadırlar. Ancak ikinci emir, رُؤْيَا ile takyit edilmiştir. Bu emri iki kez tekrar etmesi lafzi bir tekid olduğu anlamına gelmektedir. Buna göre onların azaba uğramaları geç de olsa kesin olacaktır. Buradaki faslın vuku bulması lafzi bir tekidin olmasından dolayıdır.⁸⁶

Bu tür lafzi tekidin bulunduğu yerlerde çeviride kesinlik vurgusunu öne çıkarmak gerekir. Aynı anlamın olduğu gibi tekrar edilmesi şeklinde bir çeviri kulağa çok hoş gelmeyebilir. Arapça itibariyle aynı lafız tekrar edilse de Türkçe'ye aktarımda aynı mânâ farklı lafızlarla verilmelidir.

Âyetin Seçili Meallerdeki Çevirisi

Elmalılı: “Onun için kâfirleri imhal eyle: mühlet ver onlara biraz.”

Çantay: “(Habîbim) sen şimdilik o kâfirlere mühlet ver, onları biraz gecikdiriver.”

Bilmen: “Artık kâfirlere mühlet ver, onları biraz bırak.”

Kur’ân Yolu Meali: “Sen o inkârcılara süre ver, onlara biraz zaman tanı.”

⁸⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân* (Kahire: Dâru’l-kutubi’l-Mısriyye, 1964), 20/12; er-Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 31/122; Ebû Hayyân, *el-Bahrü’l-muhîl*, 10/453; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, 30/268; Hâşimî, *Cevâhiru’l-belâğa*, 184

İslamoğlu: “Şu halde kâfirlere süre ver, sadece kısa bir süre...”

Öztürk: “(Ey Peygamber!) Sen o kafirleri bir süre daha kendi hallerine bırak; (helak olmaları için tez canlılık gösterme.)”

Okuyan: “Kâfirlere mühlet ver, onlara biraz zaman tanı.”

Meallerin Değerlendirmesi

Mealleri okuduğumuzda Öztürk meali hariç her birinin ayetteki tekidi vurguladığını görmekteyiz. Lafzi tekid, âyette tekrar ettiği gibi zikrettiğimiz meallerde de tekrar bir lafızla belirtilmiştir. Âyetteki ikinci lafzın ihtilaf etmesi de, meallerin farklı cümleler kurarak bu tekrarı belirtmeleri de isabetli olmuştur. Ancak İslamoğlu mealinde, cümle bedel olarak aktarılmış ve “sadece kısa bir süre...” ifadesi kullanılarak, âyetteki tekid ve lafzi tekrar vurgusu Türkçe’ye aktarılmamıştır. Yine Öztürk’ün mealine baktığımızda, tam lafzıyla çeviri yapmak yerine biraz daha mânayı belirterek iki parantez içinde zikrettiğini görmekteyiz. Bu da genel mânayı bir şekilde açıklıyor olsa da diğer meallerdeki gibi aslına sadık kalarak bir çeviri yapmak bize göre daha doğrudur.

3.2. Kemâl-i inkitâ‘

Peş peşe gelen iki cümlelerin tamamen birbirinden farklı olmasıyla ayrılması kemal-i inkitâ‘ olarak adlandırılır. İki cümlelerin ayrılması ise, birbirlerinden lafzi veya mâna bakımından veyahut her iki cihetten de farklı olmalarından kaynaklanır. İki cümle lafız, mâna veya her ikisi bakımından ayrıldığında fasledilmiş olur.⁸⁷ Ayrıca bilindiği üzere önceki cümleden akla gelebilecek soruya cevap niteliğinde getirilen cümleler faslediliyor. Bu da istinâf olmasıyla beraber sadece şibh-i kemâl-i ittisâl ile sınırlı değildir, aynı durum iki cümlelerin kemâl-i inkitâ‘ halinde de söz konusu olabilmektedir.⁸⁸ Burada özellikle hangi cihetten ayrıldığını belirtmek ve seçili meallerin nasıl bir çeviri yaptıklarını incelemek üzere bir kaç örnek vereceğiz.

3.2.1. Yûnus, 10/65

وَلَا يَحْزُنُكَ قَوْلُهُمْ إِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

⁸⁷ el-Kazvînî, *el-Îzâh fî ulûmi'l-belâga*, 120; Kasim - Dîb, *Ulûmu'l-belâğa*, 353; Bulut, *Belâgat*, 167.

⁸⁸ Ebû Ya‘kûb Sirâcüddîn Yûsuf b. Ebî Bekr es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm* (Beyrut: Dâru'l-kutubu'l-ilmiyye, 1987), 259.

Âyetteki *إِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا* ifadesi ta‘lîlî bir istinâftır; yani Hz. Nebî’nin (s.a.v.) neden üzülmemesi gerektiğinin beyanıdır. Buna göre de *إِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ* ifadesi, “onların dedikleri neden hüznlendirmesin?” anlamındaki gizli bir sorunun cevabı olarak, “çünkü izzet ve güç Allah Teâlâ’nındır” anlamındadır.⁸⁹

Âyetin bir başka okunuşuna göre *إِنْ* ifadesi *أَنْ* olarak fethalıdır. Ancak bu okuyuş bazı âlimlerce eleştirilmiş ve yanlış anlaşılmalara sebep olarak görülmüştür. Bu okuyuşta te’vil yapmadan cümlelerin doğru anlaşılması mümkün değildir. Zira Allah Resûlü’nün üzülmemesi istenilen söz, izzetin tamamının Allah’a ait olması oluyor. Hâlbuki Allah Resûlü buna üzülecek değildir. Aksi halde bu okuyuş küfre yaklaştıracak bir sebep olur.⁹⁰ Ancak burada “enne” ifadesinin başında gizli bir ta‘lîl harfî olan lâm takdir edilirse anlam “inne” okunuşunda olduğu gibi, “Onların sözleri seni üzmesin; çünkü izzetin tümü Allah’a aittir” şeklinde düzelir.⁹¹

Âyetin Seçili Meallerdeki Çevirisi

Elmalılı: “Ötekilerin lâfları seni mahzûn etmesin, çünkü izzet, hep Allâhındır, o hepsini işitiyor, hepsini biliyor.”

Çantay: “(Habîbim) onların (müşriklerin) lâkırdıları seni tasaya düşürmesin. Çünkü bütün izzet ve galebe Allahındır. O, (hepsini) hakkıyla işidici, kemâliyle bilicidir.”

Bilmen: “Ve onların lâkırdıları seni mahzun etmesin. Şüphe yok ki, bütün izzet Allah Teâlâ’nındır. O kemaliyle işitcidir ve bilicidir.”

Kur’ân Yolu Meali: “Onların sözleri seni üzmesin. Kuşkusuz güç tamamıyla Allah’ındır; O her şeyi duymaktadır, bilmektedir.”

İslamoğlu: “Şu hâlde onların lafları seni üzmesin; çünkü şeref ve itibarın kaynağı bütünüyle Allah’a aittir: her şeyi işiten, her şeyi bilen O’dur.”

Öztürk: “(Ey Peygamber!) Kafirlerin sataşmaları, ileri geri konuşmaları seni üzmesin. Zira bütün güç, kudret ve izzet Allah’ındır; (O, seni kafirler karşısında muzaffer kılacaktır) . O her şeyi işitir, her şeyi bilir.”

⁸⁹ er-Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 17/279; Ebû Hayyân, *el-Bahrü’l-muhît*, 5/174; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, 11/221.

⁹⁰ er-Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 17/279; Ebû Hayyân, *el-Bahrü’l-muhît*, 5/174; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, 11/222.

⁹¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/357.

Okuyan: “Onların (inkârcıların) sözleri seni üzmesin! Şüphesiz ki itibar bütünüyle Allah’a aittir. O, duyardır, bilendir.”

Meallerin Değerlendirmesi

Meallere bakıldığında “çünkü, zira” gibi kalıplarla âyetteki faslı yansıtanların Elmalılı, Çantay, İslamoğlu ve Öztürk’ün mealleri olduğu görülmektedir. Diğer meallerin bu gerekçe anlamındaki faslı aktaramadıkları söylenebilir.

3.2.2. Hûd, 11/37

وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُعْرِضُونَ

Bu âyetteki *إِنَّهُمْ مُعْرِضُونَ* ifadesi bir takdire göre haber verme niteliğinde olup, “onların akıbeti boğulmak” anlamına gelmektedir. Nitekim burada Allah Teâlâ, Nuh’a (a.s.) gemiyi inşa etmesini emretmiş ve zalimlerin akıbetinin boğulmak olduğunu belirterek onların azabını geciktirme isteğinde bulunmamasını emretmiştir. Bir başka mânaya göre de yine akıbetlerinin boğulmak olduğunu belirterek, azablarının ta‘cîl edilmesi hususunda peygamberinin bir talepte bulunmamasını emretmiştir.⁹²

Âyetin fasledildiği yerde bir başka takdir ise, *إِنَّهُمْ مُعْرِضُونَ* ifadesinin tâ‘lîlî bir istinâf olmasıdır. Yani burada Nuh’un (a.s.) aklına gelen bir soruya cevap verilmektedir. O da, “Peki onlara ne olacak?” sorusudur.⁹³ Buna göre âyet, “çünkü onlar kesinlikle boğulacaklar” şeklinde gerekçeyi bildirmiştir.

Âyetin Seçili Meallerdeki Çevirisi

Elmalılı: “Bizim nezaretimiz altında ve vahyimiz dâiresinde gemi yap, hem o zulmedenler hakkında bana hitab etme' çünkü onlar garkedilecekler.”

Çantay: “Bizim nezâretimiz ve vahyimiz ile gemi yap. Zulmedenler hakkında bana bir şey söyleme. Çünkü onlar suda boğulmuşlardır (boğulacaklardır).”

Bilmen: “Gemiyi Bizim nezaretimiz ve vahyimiz ile yap ve zulmetmiş olanlar hakkında Bana müracaatta bulunma. Şüphe yok ki, onlar boğulmuşlardır.”

Kur’ân Yolu Meali: “Bizim gözetimimiz altında ve öğrettiğimiz şekilde gemiyi yap, haktan sapanlar için bana başvuruda bulunma! Onlar boğulacaklar!”

⁹² ez-Zamahşerî, *el-Keşşâf*, 483; er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 17/345; Nasîru'd-Dîn Abdullah b. Ömer eş-Şîrâzî eş-Şâfî el-Beydâvî, *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*, thk. Muhammed el-Meraşlî (Beyrut: Dâru İhyau't-Turasu'l-Arabî, 1998), 3/134; Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-muhît*, 5/221.

⁹³ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 12/66-67.

İslamoğlu: “Bizim rehberliğimiz altında ve bildirdiğimiz şekilde gemiyi inşa et ve (bundan böyle) sakın (kendisine) zulmeden kimseler hakkında Bana başvurma! Şu kesin: onlar boğulacaklar.”

Öztürk: “Sen şimdi bizim gözetimimiz altında, vahyimiz doğrultusunda bir gemi inşa etmeye başla; ama sakın o zalimlerin/müştiklerin affı için bana yalvarma. Çünkü onlar sulara gömülüp gidecekler.”

Okuyan: “Gözlerimizin önünde ve vahyimiz (emrimiz) uyarınca gemiyi yap! Haksızlık edenler hakkında bana (herhangi bir şey) söyleme! Şüphesiz ki onlar mutlaka boğulacaklardır.”

Meallerin Değerlendirmesi

Yukarıdaki mealleden Elmalılı, Çantay ve Öztürk meallerine göre âyette fasledilen cümlelerin çevirisi “çünkü” ifadesi kullanılarak sebebi beyan takdirine binaen yapılmıştır. Diğer meallerde ise “şüphesiz” ve benzeri ifadeler kullanılmış, bu da cümlelerin bir haber cümlesi niteliğinde aktarılmasına sebep olmuştur. Böylece faslın etkisinin Kur’ân meallerine yansıdığı görülmüştür.

3.2.3. Hûd, 11/49

تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا فَاصْبِرْ إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ

Bu âyette *تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا فَاصْبِرْ* cümlesini ele aldığımızda, *إِنَّ* cümlesinin haber cümlesi olduğundan dolayı fasledildiğini görmekteyiz. Çünkü Allah Teâlâ peygamberine sabretmesini emrettikten sonra, takvalı olanların akıbetinin hayırlı olduğunu bir haber cümlesiyle aktarmıştır. Burada müttakilerin âkıbetlerine dair bir haber verilmiştir. İbn Âşûr gibi bazı müfessirlere göre ise cümledeki *إِنَّ* ifadesi ta’lîl ifade etmekte, Hz. Nebî’ye (s.a.v.) neden sabretmesi gerektiğini bildirmektedir.⁹⁴

İlk yoruma göre cümle Türkçe’ye aktarıldığında, “şüphe yok ki” ve benzeri ifadeler kullanılabilir. İkinci yoruma göre ise, *إِنَّ* ifadesinin bulunması hasebiyle “çünkü” ve benzeri bir kelimeyle tercüme edilmelidir.

Âyetin Seçili Meallerdeki Çevirisi

Elmalılı: “O halde sabret, her halde akıbet müttakilerindir.”

⁹⁴ Ebû Hayyân, *el-Bahrü’l-muhît*, 5/166; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, 12/93.

Çantay: “O halde (Habîbim) sen de (Nuh gibi her cefâyeye) katlan. Akıbet hiç şübhesiz takvaeye erenlerindir.”

Bilmen: “Artık sabret. Şüphesiz ki akıbet muttakîler içindir.”

Kur’ân Yolu Meali: “Sabret, çünkü iyi son günahattan sakınanlarındır.”

İslamoğlu: “Şu hâlde sabret! Unutma ki mutlu son, Allah’a karşı sorumluluğunun bilincinde olanlarındır.”

Öztürk: “(Şimdi bu kıssadan çıkardığın dersle) sen de (tıpkı Nuh gibi) kâfirlerin alaycı söz ve davranışlarını sabırla karşıla. Hiç şüphesiz ki mutlu son şirkten ve Allah’a itaatsizlikten sakınanların hakkıdır.”

Okuyan: “Sabret! Şüphesiz ki (mutlu) son, muttakîler (duyarlı olanlar) içindir.”

Meallerin Değerlendirmesi

Ele aldığımız meallerden sadece Kur’ân Yolu mealinde “çünkü” ifadesi kullanılarak fasıl cümlesinde ta’lîl olduğu belirtilmiştir. Diğer meallerde ise, “şüphesiz” ifadesi ve pekiştirmeyi çağrıştıran diğer bazı ifadeler kullanılmış ve haber cümlesi şeklinde bir çeviri yapılmıştır. Ancak İslamoğlu mealinde “unutma ki” ifadesinin kullanılması dikkatimizi çekmiştir. Nitekim bu kelimeyle çeviri yapılması bize göre yerinde olmamıştır. Çünkü âyet-i kerîmede bunu ifade eden bir anlam yoktur. Metinden tümüyle bağımsız bir çeviri izlenilmesi kanaatimizce uygun değildir.

3.2.4. el-Hac 22/1

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ

Bu âyet-i kerîmede Allah Teâlâ insanlara takvalı olmalarını yani Allah’ın azabından sakınmalarını emretmiştir. Daha sonra bu emrin gerekçesini زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ ifadesiyle belirtmiştir. Böylece ta’lîl sebebiyle âyetteki fasıl gerçekleşmiştir. Buna göre âyetin mânası “Ey insanlar! Rabbinize karşı takvalı olun! Çünkü kıyamet sallantısı çok büyük bir şeydir” şeklinde olmalıdır.

Diğer bir yorum ise ilgili cümlenin haber verme niteliği dışında herhangi bir gerekçelendirme anlamı barındırmadığıdır. Böylece Allah Teâlâ takvalı olmamızı emrettikten sonra bize kıyamet gününün şiddetli geçeceğini anlatmaktadır. Buna binaen âyetin mânası, “Ey insanlar!

Rabbimize karşı takvalı olun, hiç kuşku yok ki kıyamet sallantısı çok büyük bir şeydir” şeklinde olmalıdır.⁹⁵

Âyetin Seçili Meallerdeki Çevirisi

Elmalılı: “Ey o bütün insanlar! Rabbimize korunun, çünkü o saat zelzelesi çok büyük bir şeydir.”

Çantay: “Ey insanlar, Rabbiniz (in azabın) dan sakının. Çünkü o saatin zelzelesi büyük bir şeydir.”

Bilmen: “Ey insanlar! Rabbinizden korkunuz. Şüphe yok ki, Kıyametin zelzelesi, pek büyük bir şeydir.”

Kur’ân Yolu Meali: “Ey insanlar! Rabbimize karşı gelmekten sakının. Kıyamet sarsıntısı gerçekten büyük bir olaydır.”

İslamoğlu: “Ey insanlık! Rabbimize karşı sorumluluğunuzun farkında olun! Çünkü Son Saat’in depremi korkunç olacaktır!”

Öztürk: “Ey İnsanlar! Rabbimize ortak koştuktan, O’na karşı gelmekten sakının. Zira kıyamet günündeki sarsıntı gerçekten çok müthiş olacaktır.”

Okuyan: “Ey insanlar! Rabbimize karşı takvâlı (duyarlı) olun! Şüphesiz ki o (son) Saat’in sarsıntısı müthiş bir şeydir!”

Meallerin Değerlendirmesi

İncelediğimiz meallerde yukarıda zikrettiğimiz her iki yoruma göre çeviri yapılmıştır. Bilmen, Kur’ân Yolu ve Okuyan meallerinde, “şüphesiz ki” ifadesi kullanılarak bir haber cümlesi şeklinde Türkçe’ye aktarılmıştır. Diğer meallerde ise, “çünkü” ve “zira” ifadeleriyle ta’lil yönü belirtilmiştir. Aynı zamanda akla gelebilecek “neden takvalı olmamız gerekir?” sorusunun cevabı niteliğinde bir çeviri yapmışlardır.

3.2.5. Fussilet, 41/34

وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ۚ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ

Âyetteki *وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ* ifadesindeki iyilik ve kötülüğün bir olmadığına dair verilen haberin etkilerinden birini adeta örneklendirmektedir. Bu yönüyle fasledilen emir cümlesi âyetin başında gelen “iyilik

⁹⁵ er-Râzî, *Mefâtîhu ’l-gayb*, 23/200; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve ’t-tenvîr*, 17/185.

kötülükle bir olmaz” sözünün sonucunu öne çıkarmaktadır.⁹⁶ Çeviride bunu “dolayısıyla, o halde” şeklinde yansıtabileceğimizi düşünüyoruz.

Âyetin Seçili Meallerdeki Çevirisi

Elmalılı: “*Hem hasene de müsavi olmaz seyyie de, seyyieyi en güzel olan hasene ile def’et o vakıt bakarsın ki seninle arasında bir adâvet bulunan kimse yakılğan bir hısım gibi olmuştur.*”

Çantay: “*Ne (her) iyilik, ne de (her) kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel (haslet ne ise) onunla önle. O zaman (görürsün ki) seninle arasında düşmanlık bulunan kimse bile sanki yakın dost (un olmuş) dur.*”

Bilmen: “*Ve iyilik de kötülük de müsavî olamaz. (Kötülüğü) Bertaraf et o şey ile ki, o en güzeldir. Artık o zaman seninle kendi arasında adâvet olan kimse, sanki bir sadâkatlı dosttur.*”

Kur’ân Yolu Meali: “*İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel olan davranışla sav; o zaman bir de göreceksin ki seninle aranızda düşmanlık bulunan kimse kesinlikle sıcak bir dost oluvermiş!*”

İslamoğlu: “*Madem ki iyilik de bir olmaz, kötülük de; (o halde) sen kötülüğü en güzel şekilde savuştur! Bak gör o zaman, seninle arasında düşmanlık olan biri bile sanki sınımsız bir dost kesiliverir.*”

Öztürk: “*(Ey Peygamber!) İyilikle kötülük asla bir olmaz. O halde sen kötülüğü en güzel şekilde sav; (sana reva görülen eza ve cefayı sabır ve tahammülle karşıla) . Böyle yaptığında bir de bakarsın ki sana dış bileyen kimse çok samimi bir dost oluvermiş.*”

Okuyan: “*İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel şekilde sav! Bir de bakarsın ki seninle arasında düşmanlık bulunan kimse sanki sınımsız bir dost olur.*”

Meallerin Değerlendirmesi

Mealleri incelediğimizde âyetteki bu faslın ince nüansını İslamoğlu ve Öztürk’ün yakaladığını görüyoruz. Diğer meallerin fasla ve gerekçesine dair herhangi bir ifade kullanmadıkları müşahade edilmektedir.

⁹⁶ İbn Âşûr, et-Tahrîr ve ’t-tenvîr, 23/291.

3.3. Şibh-i kemâl-i ittisâl

İlk cümleden akla gelebilecek bir soruya cevap niteliğinde gelen ikinci cümleler, kendilerinden önceki cümle ile üstü örtülü bir bağ içerisindedir. Her iki cümlelerin haber ve inşâ olarak uyumlu olduğu ve bu mezkur bağın bulunduğu cümleler fasledilir. Bu tür cümlelere ayrıca istinâf cümleleri denilir. Aşağıdaki örnek âyetler üzerinden fasıl sebebi şibh-i kemâl-i ittisâl olan cümlelerin çeviriye etkisi incelenecektir.

3.3.1. el-Bakara, 2/14-15

وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزَؤُنَ اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمْدُدُهُمْ فِي طُعْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ

Âyetteki “Biz ancak onlarla alay ediyoruz” sözü, kendisinden önceki cümlelerin hemen akabinde, aralarında atıf harfî olmaksızın gelmiştir. Bu iki cümle arasında fasıl olması farklı şekillerde takdir edilmiştir. İkinci cümlelerin ilkinin anlamını te’kit ettiği söylenmiştir. Çünkü kâfirlerle birlikte olunduğunun söylenmesi, onların inancını benimsediklerini, yani kâfir olduklarının ikrarıdır. Ardından bu ikrarı pekiştirmek için inananlarla alay edildiği söylenmiştir. Bu takdire göre fasıl yapılan bu iki cümle, “Şüphesiz biz sizinle beraberiz, üstelik onlarla alay ediyoruz” şeklinde bir anlamı muhtevi olur. Kâfirlerle birlikte olunması, inananlarla alay etme eylemini yapmakla iyice pekiştirilmiştir.⁹⁷

Bu iki cümlelerin fasledilmesinin bir başka sebebi olarak ikinci cümlelerin ilkinin bedeli olduğu söylenmiştir. Bu takdire göre kâfirlerle birlikte olma cümlesinde asıl kastedilen, iman edenlerle alay edilmesidir. Zira Arapça’da bedel ögesinin amacı, önceki kelime veya cümle ile asıl kastedileni ortaya çıkarmaktır. Bu durumda âyet, “Şüphesiz biz sizinle beraberiz, yani onlarla alay ediyoruz” şeklinde anlamlandırılır. Buradan hareketle münafıkların elebaşlarının da benzer nitelikte olduğu, onların da inananlarla alayı bir görev edindiği anlaşılır. Zira o elebaşlarıyla birlikte olmakla kastedilen inananlarla alay etmekse, elebaşlarının da bu eylemi yapıyor olması gerekir.⁹⁸

Üçüncü bir takdir olarak, ilk cümlelerin ardından kendilerine yöneltilebilecek bir soruya cevap verildiği söylenmiştir. Buna göre sanki onların elebaşları, “Madem bizimle birliktesiniz, o halde nasıl onlarla karşılaştığınızda onları onaylıyorsunuz?” demiş, onlar da bu onaylama sözlerini alay etmek için dile getirdiklerini aktarmışlardır. Anlam olarak âyet, “Şüphesiz biz

⁹⁷ er-Râzî, *Mefâtîhu ’l-gayb*, 2/310.

⁹⁸ er-Râzî, *Mefâtîhu ’l-gayb*, 2/311.

sizinle beraberiz, biz onları onaylama eylemimiz ile onlarla alay ediyoruz” şeklinde değerlendirilir.⁹⁹

Kanaatimizce siyaka en uyumlu olan fasıl takdiri son zikredilen takdirdir. Zira münafıklardan bahseden pasajda onların inananlarla karşılaştıklarında yaptıklarından bahsedilmiştir. Burada onları onayladıkları açıkça ifade edildiğinden, elebaşlarına bu yaptıklarını izah etme, onlarda oluşabilecek soru işaretlerini çözme amacı bulunduğu görülmektedir. Bu nedenle biz bu örneği burada, yani şibh-i kemâl-i ittisâl başlığında zikrettik.

Âyetin Seçili Meallerdeki Çevirisi

Elmalılı: “Bir de iman edenlerle karşılaştılar mı ‘amenna’ derler ve kendi şeytanlarıyla halvet oldular mı ‘emin olun’ derler, biz sizinle beraberiz, biz ancak mütehziziz.”

Çantay: “Onlar îman edenlere kavuştukları zaman ‘inandık’ derler. Şeytanlarıyla yalnızca (başbaşa) kalınca ise ‘Emîn olun, biz sizinle beraberiz. Biz ancak istihza edicileriz’ derler.”

Bilmen: “Onlar imân edenlere rastgelince, ‘Biz imân ettik,’ derler. Kendi şeytanları ile yalnız kalınca da, ‘Biz sizinle beraberiz, biz ancak o imân edenler ile istihzâda bulunan kimseleriz,’ derler.”

Kur’ân Yolu Meali: “İman edenlerle karşılaşınca ‘inandık’ derler, şeytanlarıyla baş başa kaldıklarında ise ‘Biz sizinleyiz, biz yalnızca alay etmekteyiz’ derler.”

İslamoğlu: “Ama inanan kimselerle karşılaştıklarında ‘Biz iman ettik’ derler. Şeytanlarıyla baş başa kaldıklarında ise, ‘Biz sizinle beraberiz, biz (onlarla) sadece alay ediyoruz’ derler.”

Öztürk: “Onlar müminlerle karşılaştıklarında, ‘Biz de sizin gibi inanıyoruz.’ derler. Kendi yandaşları ve elebaşlarıyla bir araya geldiklerinde ise, ‘Aslında biz sizinle beraberiz; onlarla sırı alay ediyoruz.’ derler.”

Okuyan: “(Bu münafıklar) müminlerle karşılaştıklarında ‘(Biz de) iman ettik.’ derler. Şeytanları (kafadarları) ile baş başa kaldıklarındaysa ‘Biz sizinle beraberiz; biz onlarla (müminlerle) sadece alay ediyoruz.’ derler.”

Meallerin Değerlendirmesi

Mealleri incelediğimizde genel olarak yukarıda belirttiğimiz takdirlerden ikincisine göre bir çeviri yapılmıştır. Buna göre münafıkların Müslümanlara “biz sizinle beraberiz” demeleri onlarla alay etmek için olduğu anlaşılmaktadır. Tercih ettiğimiz ve siyaka uygun olan üçüncü

⁹⁹ er-Râzî, *Mefâtîhu ’l-gayb*, 2/311.

takdire göre bir çeviri yapılması için, kafirler şeytanlarıyla baş başa kaldıklarında onlara “siz hani bizimle beraberdiniz, neden onlara onlarla beraber olduğunuzu söylediniz?” sorusu parantez içerisinde eklenebilir ya da “merak etmeyin” ifadesiyle bu anlam izhâr edilebilirdi. Biz şu şekilde bir çeviri önerisi sunuyoruz:

“İman edenlerle karşılaştıklarında, ‘İman ettik’ derler. Elebaşlarıyla yalnız kaldıklarında, ‘Biz sizinle beraberiz, (merak etmeyin) biz sadece alay ediyoruz’ derler.”

3.3.2. Âl-i İmrân, 3/11

كَذَّابِ ٱلْ فِرْعَوْنَ ۖ وَٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَٱخَذَهُمُ ٱللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ ۗ وَٱللَّهُ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ

Âyetin كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا ifadesi fasıl cümlesi olup üç farklı şekilde yorumlanmış ve neticesinde farklı anlamlara kapı aralanmıştır. Birinci yoruma binaen fasıl cümlesi كَذَّاب ifadesinin ta‘lîlî, yani gerekçelendirmesi ve sebebin beyânı olarak gelmiştir. Bu yoruma göre âyetin mânası, “(Bunların durumu) Firavun ailesinin ve onlardan öncekilerin durumu gibidir, (çünkü) onlar bizim âyetlerimizi yalanladılar” şeklinde olur. Fasledilen cümlenin bir başka yorumu ise, önceki cümleden akla gelebilecek, “Neden Allah da onları günahlarıyla yakaladı?” sorusunun cevabı olmasıdır.¹⁰⁰ Bu durumda da yine aynı mânaya gelmektedir. Bu durumda yine Türkçe’ye aktarıldığında “çünkü” ifadesiyle aktarılması gerekmektedir. Aralarındaki tek fark yorumlama biçimindedir.

Bu örneğin burada anılması, âyetin siyakına nazaran akla gelebilecek bir sorunun cevabı olduğunun tercih edilmesindendir. Ancak farklı bir mâna ifade etmesine neden olan bir diğer yorum ise, كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا ifadesinin hâl cümlesi olup, Firavun ailesinin ve onlardan öncekilerin durumunu anlatmasıdır. Bu yorumla beraber âyetin mânası, “(Bunların durumu) Âyetlerimizi yalanlayan Firavun ailesinin ve onlardan öncekilerin durumu gibidir.” şeklinde olur.

Âyetin Seçili Meallerdeki Çevirisi

Elmalılı: “Tıpkı Âli Fir'avnin gidişi gibi, ki âyetlerimizi tekzip ettiler de Allah onları cürümlerile tutup alıverdi, Allahın ikabı çok şiddetlidir.”

Çantay: “(Onların gidişi) tıpkı Fir'avn haanedânının ve onlardan evvel gelenlerin gidişi gibidir. Onlar bizim âyetlerimizi yalanladılar da Allah da kendilerini günâhları yüzünden yakalayiverdi. Allah, cezası pek çetin olandır.”

¹⁰⁰ Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî, *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*, thk. Yusuf Bideyvi (Beyrut: Dâru'l-Kelimi't-Tayip, 1998), 1/239; er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 7/153.

Bilmen: “Onların bu gidişi, tıpkı âl-i Fir'avun'un ve ondan evvelki kimselerin gidişi gibidir ki Bizim âyetlerimizi tezkîp ettiler. Allah Teâlâ da onları günahları sebebiyle yakaladı. Ve Allah Teâlâ Şedîdü'l-İkab'tır.”

Kur'ân Yolu Meali: “Firavun hânedanının ve onlardan öncekilerin durumu gibi; onlar bizim âyetlerimizi yalanladılar, Allah da günahları yüzünden onları yakalayiverdi. Allah'ın cezası çok şiddetlidir.”

İslamoğlu: “(Onların gidişatı da) tıpkı Firavun toplumu ve onlardan öncekilerin gidişatı gibi: mesajlarımızı yalanladılar ve Allah da onları günahları nedeniyle (suçüstü) yakalayiverdi: Allah pek şiddetli cezalandırandır.”

Öztürk: “Tıpkı Firavun hanedanı ile onlardan önce gelip geçen kafirler gibi. Çünkü onlar da bizim âyetlerimizi yalan saymışlar, bu büyük suçlarından dolayı Allah da onları cezalandırmıştı. Allah'ın cezalandırması çok şiddetlidir.”

Okuyan: “(Bunların durumu) tıpkı Firavun'un ailesi (destekçileri) ve onlardan öncekilerin durumu gibidir. (Onlar) âyetlerimizi yalanlamışlardı; Allah da günahları sebebiyle onları yakalamıştı. Allah, azabı şiddetli olandır.”

Meallerin Değerlendirmesi

Öztürk mealinde gerekçelendirme yorumuna göre hareket edilerek akla gelebilecek bir sorunun cevabı niteliğinde “çünkü” ifadesi kullanılmıştır. Bu yönüyle Öztürk'ün mealı bu âyetin tercümesinde ideal bir çeviri sunmuştur. Diğer tüm mealler ise fasıl cümlesini beyan niteliğinde çevirmeye çalışmışlar ancak bunu tam olarak metne yansıtamamışlardır. Ayrıca Elmalılı âyetteki وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ “onlardan öncekiler” ifadesini çeviri metnine almamıştır. Bu büyük bir eksikliktir. İslamoğlu da “âyetler” ifadesini “mesajlar” şeklinde çevirerek ilgili ifadenin ağırlığını götürmüş, yanlış anlaşılmaya müsait bir hale getirmiştir.

3.3.3. Yûsuf, 12/53

وَمَا أُنَبِّئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ

Bu âyette إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ cümlesi, Hz. Yûsuf'un kendisini temize çıkartmadığını söyledikten sonra muhatapların zihinlerine gelebilecek olan, “Neden kendini temize çıkartmıyormuşsun?” sorusuna bir cevap niteliğindedir. Bu nedenle istinâf cümlesi olarak gerekçe bildirmekte ve böylece iki cümle arasında şibh-i kemâl-i ittisâl bağı kurulmaktadır. “Çünkü” şeklinde başlayan bir çeviri ile ikinci cümleyi ilkiyle ilişkilendirmeli ve tercüme bu şekilde inşa

edilmelidir. Ancak bir başka yoruma göre bu söz kralın eşine aittir. Nitekim kendi nefsinin kötülüğü emretmesiyle Hz. Yusuf'a bu kötülüğü yaptığını belirtmek istemiştir. Böylece bir önceki âyet de yine kralın eşinin sözünü anlatıyor olacaktır. Râzî, bu cümlemin kralın eşine ait olduğu yorumunu zayıf bulmuştur. Onun gibi çoğu müfessirlerin tercih ettiği ilk yorumdur.¹⁰¹ Bu nedenle bu âyeti, şibh-i kemâl-i ittisâl örneklerinden biri olarak ele aldık. Dolayısıyla âyetin ikinci cümlesinin mânası Türkçeye, “çünkü” ifadesiyle başlayarak aktarılmasının doğru olacağını düşünüyoruz.

Âyetin Seçili Meallerdeki Çevirisi

Elmalılı: “*Nefsimi tebrie de etmiyorum, çünkü nefis cidden emmaredir fenayı emreder meğer ki rabbim rahmetiyle yarlıgaya çünkü rabbim gafur rahîmdir.*”

Çantay: “*(Bununla beraber) ben nefsimi tebrie etmem. Çünkü nefis, olanca şiddetiyle kötülüğü emredendir muhakkak. Meğer ki Rabbimin esirgemiş bulunduğu (bir nefis) ola. Zîrâ Rabbim çok yarlıgayıcı, çok esirgeyicidir.*”

Bilmen: “*Ve nefsimi tebrie etmem. Şüphesiz ki nefis fenalıkla pek ziyâde emredicidir. Rabbimin esirgemiş olduğu müstesna. Muhakkak ki Rabbim çok yarlıgayıcıdır, çok esirgeyicidir.*”

Kur’ân Yolu Meali: “*Yine de ben nefsimi temize çıkarmıyorum. Çünkü nefis, rabbimin acıyıp koruması dışında, daima kötülüğü emreder; şüphesiz rabbim çok bağışlayan, pek esirgeyendir.*”

İslamoğlu: “*Bununla birlikte, ben kendimin her türlü hatadan beri olduğunu da söylemiyorum; çünkü -Rabbimin merhamet ettiği durumlar dışında- insan benliği daima kötülüğü emreder; Hele ki Rabbim çok bağışlayandır, pek merhametlidir.*”

Öztürk: “*Kadın sözlerine şöyle devam etti: "Bununla birlikte ben nefsimi tamamen temize çıkarmıyorum. Çünkü rabbim esirgeyip korumasa nefis insanı hep kötülüğe, şehvi arzulara yöneltir. Şüphesiz rabbim çok affedici, çok merhametlidir.*”

Okuyan: “*Nefsimi temize de çıkarmıyorum. Şüphesiz ki Rabbim merhamet etmemiş olsa, o (nefis) aşırı şekilde kötülüğü emreder. Şüphesiz ki Rabbim çok bağışlayandır, çok merhametlidir.*”

¹⁰¹ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 520; er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 18/469; Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-muhît*, 6/283; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 13/5.

Meallerin Değerlendirmesi

Mealleri incelediğimizde Bilmen ve Okuyan'ın fasıl cümlesini “Şüphesiz ki” şeklinde başlattıkları görülür. Diğer tüm mealler ise “çünkü” ifadesiyle çeviri yapmışlar, fasıl sebebinin, akla gelebilecek bir soruya cevap niteliğinde olduğunu dikkate almışlardır. Sadece Öztürk bu âyetin Hz. Yûsuf'un sözü olmadığını, öncesindeki âyette olduğu gibi kralın karısını bu ifadeleri söylediğini düşünmüş ve çeviriyi bunun üzerine bina etmiştir.

3.3.4. el-Kasas, 28/4

إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْضِ وَجَعَلَ أَهْلَهَا شِيْعًا يَسْتَضْعِفُ طَائِفَةً مِنْهُمْ يُدَبِّحُ أَبْنَاءَهُمْ وَيَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ إِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ

Bu âyette birincisi يُسْتَضْعِفُ طَائِفَةً مِنْهُمْ, ikincisi وَيَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ, üçüncüsü de إِنَّهُ يُدَبِّحُ أَبْنَاءَهُمْ وَيَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ, olmak üzere toplamda üç fasıl vardır. Konumuzla alakalı olan ilk fasıl cümlesini ele aldığımızda يُسْتَضْعِفُ ifadesinin farklı takdirleri olduğunu görmekteyiz.

Bunlardan ilki, يُسْتَضْعِفُ ifadesinin جَعَلَ ifadesindeki zamirden hâl olmasıdır. Bu durumda bu cümlede fasıl meydana gelmemektedir. Zira cümle hâl olarak fiile bağlanmaktadır.¹⁰² Anlam olarak da “Şüphesiz ki Firavun o topraklarda ululuk taslıyor, ahalisini, içlerinden bir kısmını zayıf düşürdüğü halde birtakım bölüklere ayırıyordu...” şeklinde olur.

Bir başka takdire göre ise يُسْتَضْعِفُ cümlesi müstenef bir cümledir. Bu durumda yeni bir cümleye başlamak faslı gerektirmektedir. Burada akla gelebilecek soruya cevap olarak Firavun'un yaptığı fiiller sıralanmıştır. Bunlardan biri de يُسْتَضْعِفُ ile başlayan cümle olmuştur. Daha sonra gelen يُدَبِّحُ ifadesi ise zayıf düşürme eyleminin beyanı ve açıklaması mahiyetindedir.¹⁰³ Bu yorumda âyet, “Şüphesiz ki Firavun o topraklarda ululuk tasladı ve ahalisini bölüklere ayırdı. (Çünkü) onlardan bir kısmını zayıf düşürmek istiyordu...” şeklinde çevirilebilir.

Âyetin Seçili Meallerdeki Çevirisi

Elmalılı: “Çünkü Fir'avn o yerde baş kaldırmış ve ahalisini fırka fırka edip arkasına takmıştı, onlardan bir taisyfe ezmek istiyor, oğullarını boğazlatıyor ve kadınlarını hayata atıyordu, o cidden müfsidlerden idi.”

¹⁰² ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 793; er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 24/578.

¹⁰³ Şihâbuddîn Mahmûd b. Abdullah el-Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî fî tefsîri'l-Kur'ânî'l-'azîm ve's-seb'i'l-meşânî*, thk. Ali Abdulbari Atiyye (Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1995), 10/251; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 793; er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 24/578; Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-muhît*, 7/99-100.

Çantay: “*Hakıykat, Fir'avn o yerde teğalübe kalkdı, ora ehâlisini firkalar haaline getirdi. Onlardan bir zümreyi za'fa uğrattıyor, bunların oğullarını boğazlıyor, (yalınız) kızlarını diri bırakıyordu. Çünkü o fesadcılardandı.*”

Bilmen: “*Şüphe yok ki, F'iravun o yerde yükseldi ve ahalisini bölük bölük etti, onlardan bir tâîfeyi zayıf düşürmek istiyordu. Oğullarını boğazlıyordu, kadınlarını da berhayat bırakıyordu. Muhakkak ki o müfsitlerden olmuştu.*”

Kur'ân Yolu Meali: “*Kuşkusuz ülkesinde Firavun ululuk taslamış, (ayırımcılık yaparak) halkını da gruplara ayırmıştı. Gruplardan birini, erkek çocuklarını kıymıdan geçirip kızlarını sağ bırakarak güçsüz düşürmek istiyordu. Hiç kuşkusuz o huzur ve güveni bozanlardandı.*”

İslamoğlu: “*Şu bir gerçek ki, Firavun malum ülkede zorbaca baskı kurmuş ve ülke halkını kastlara ayırmıştı. Onlardan bir sınıfı zayıf ve güçsüz düşürmek istiyor, (bu yüzden) çocuklarını öldürtüp kadınlarını sağ bırakıyordu; çünkü o, gerçekten de fesatçının tekiydi.*”

Öztürk: “*Vakti zamanında Firavun Mısır'da iyice azıp zorbalaşmış, ülke halkını (efendiler ve köleler şeklinde) sınıflara ayırmış ve halkın bir kısmını (İsrailoğullarını) ezmeye başlamıştı. Öyle ki onların erkek çocuklarını katlediyor, sağ bıraktığı kızlarını/kadınlarını ise kötü amaçları için kullanıyordu. Gerçekten de Firavun ülkeyi fesada boğan biriydi.*”

Okuyan: “*Şüphesiz ki Firavun, o yerde (Mısır'da) zorbalaşmış, erkek çocuklarını kestirip kadınlarını sağ bırakarak (ve) her birini (her grubu) zayıf düşürerek halkını çeşitli gruplara ayırmıştı. Şüphesiz ki o (Firavun) bozgunculardandı.*”

Meallerin Değerlendirmesi

Mealleri incelediğimizde bizim örnek olarak ele aldığımız fasıl cümlesinin çevirisinde fasıl sebebini hissettirecek herhangi bir çeviri görememekteyiz. İlgili cümlenin ne hâl cümlesi olduğu takdiri ne de istinâf cümlesi olduğu takdiri gözetilmeden tercüme edilmiştir. Bu nedenle tedkik ettiğimiz meallerin burada başarılı olduğu söylenemez. Bizim âyetteki ilgili kısma dair çeviri önerimiz şu şekildedir:

“*Şüphesiz ki Firavun o topraklarda ululuk tasladı ve ahalisini bölüklere ayırdı. (Çünkü) onlardan bir kısmını zayıf düşürmek istiyordu...*”

3.3.5. Müddessir, 74/16

كَأَنَّ لَهُ كَانَ لَا يَأْتِنَا عَنِيدًا

Nefiy anlamına gelen كَلَّا ifadesi ile إِنَّهُ كَانَ cümlesi arasında yer alan fasıl, cümlelerin iki yönlü anlaşılmasına neden olmuştur. Müfessirler, fasıl cümlesinin istinâf cümlesi olduğuna işaret ederek âyetin, “Hayır, çünkü o bizim âyetlerimize karşı inatlaşmıştır” anlamına geldiğini ifade etmişlerdir. Böylece fasıl cümlesi, bir önceki أَنْ أَزِيدَ “Sonra da o hırsıyla daha da artırmamı umar.” âyetinden dolayı akla gelebilecek “neden onu arttırmıyorsun?” sorusunun cevabı ve açıklaması olarak gelmiştir. Ancak bazı müfessirler, إِنَّهُ كَانَ ifadesinin bir hâl olduğunu belirterek, nefyin cevabı değil, anlatılanların hâlini belirtmek üzere bu cümlelerin geldiğini söylemişlerdir.¹⁰⁴ Çoğu müfessirlerin tercihi ilk yorum olduğundan biz de bu örneği şibh-i kemâl-i ittisâl başlığında ele aldık.

Âyetin Seçili Meallerdeki Çevirisi

Elmalılı: “Hayır, çünkü o bizim âyetlerimize bir anud kesildi.”

Çantay: “Hayır (kat'iyen artırmayacağım). Çünkü o, bizim âyetlerimize karşı alabildiğine bir inâdcı (kesilmiş) dir.”

Bilmen: “Hayır. Şüphe yok ki o Bizim âyetlerimiz için bir muannid oldu.”

Kur’ân Yolu Meali: “Hayır, umduğu gibi olmayacak! Çünkü o, âyetlerimize karşı inatla -direnmektedir.”

İslamoğlu: “Öyle yağma yok! Madem ki o, âyetlerimizi inatla (inkâra) saplanmıştı;”

Öztürk: “Ama şimdi yapabilirsin! Mademki o Âyetlerimizi inkarda yönlendirmektedir.”

Okuyan: “Hayır! Şüphesiz ki o, âyetlerimize karşı inatçıydı.”

Meallerin Değerlendirmesi

İncelediğimiz meallerin arasında Elmalılı, Çantay ve Kur’ân Yolu ilgili ifadeyi “çünkü” kelimesini kullanarak çevirmişler ve fasıl sebebinin istinâf olduğuna vurgu yapmışlardır. İslamoğlu ve Öztürk meallerinde ise “madem ki” kelimesi kullanılmıştır. Diğerlerinde de “şüphesiz ki” ifadesine yer verilmiştir. Bize göre âyet-i kerîmenin siyakı nasıl geldiyse o şekilde bir tercüme yapmak daha uygundur. Bu durumda istinâf cümlesi şeklinde yapılan tercüme doğruya daha yakındır. Allah en doğrusunu bilendir.

¹⁰⁴ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1155; er-Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 30/705; Ebû Hayyân, *el-Bahrü’l-muhît*, 10/329; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, 29/305.

4. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Fasıl bulunan cümlelerin yorumlanmasında oluşan farklılıklar çeviriye doğrudan etki eden bir unsurdur. Bunun tespiti için yapılan bu çalışmada fasıl sebepleri içerisinde Kur'an'da bulunduğu kanısı oluştu. Belagat kitaplarındaki fasıl anlatısında da beş fasıl sebebi içerisinde, zikredeceğimiz üç sebep için Kur'an'dan örnekler getirilmektedir. Diğer iki sebeple ilgili Kur'an'dan örnek verilmemektedir. Esasında bu iki sebep için sadece Kur'an'dan bir örnek vermeye çalışılmakta ancak bu yapılırken de ilgili âyetin diğer üç sebebin içerisine girebileceği söylenmektedir. Hem belagat kitaplarındaki Kur'an'dan istişhâd için delil getirilmemesi hem de tanımlarından hareketle bizim yaptığımız araştırma neticesinde fasıl sebeplerinden sadece şunların Kur'an'da yer aldığı sonucu kuvvetli bir kanaat olmuştur: Kemâl-i ittisâl, kemâl-i inkıtâ' ve şibh-i kemâl-i ittisâl.

Kur'an'da mevcut olan bu fasıl sebepleri içerisinde kemâl-i ittisâl altında değerlendirilen âyetlerin çevirisinde, kemâl-i ittisâl türlerinden bedel ve beyan niteliği taşıyan cümlelerin “yani” ifadesiyle öncesindeki cümleye bağlanmasının, maksûd anlamı güzel bir şekilde yansıtacağını düşünüyoruz. Tekit niteliği taşıyanlarda ise önceki cümlenin anlamını vurgulayacak bir çeviri yöntemi izlenebilir. Mesela, “Evet, bu böyledir” şeklinde bir tercüme takip edilebilir.

Kemâl-i inkıtâ' bulunan yerlerde iki cümle arasında mâna bakımından bir kopukluk olduğu kanısı görülmektedir. Belagat kitaplarındaki anlatılara baktığımızda da benzer şeyleri görmekteyiz. Ne var ki Kur'an'daki kemâl-i inkıtâ' örneklerinde fasledilen cümlenin öncesindeki cümle ile mâna bağı net bir şekilde görülebilmekte, tefsirlerde bu açıkça vurgulanmaktadır. Özellikle haber ve inşâ olarak birbirlerinden farklı olan cümlelerin arasında görebildiğimiz kadarıyla ya ta'lîl (gerekçelendirme) ya da önceki cümleden akla gelebilecek bir soruya cevap niteliği vardır. Çalışma içerisinde ilgili başlık altında verdiğimiz örneklerde de bu görülmektedir. Ta'lîl anlamı bulunan yerlerin “Çünkü” şeklinde çevirisinin yapılması, bu anlamı göstereceği kanısındayız. Aslında bu ta'lîl de önceki cümlenin nedenine dair akla gelebilecek bir sorunun cevabı niteliğindedir. Ancak bunu diğerinden ayıran nokta gerekçelendirme yapmasıdır. Diğerinde gerekçe bulunmayabilir. Bu bakımdan ikisi arasında umum-husus mutlak vardır denilebilir. Yani ta'lîlin olduğu her yerde bir cevap niteliği varken, her cevap niteliği taşıyan yerde ta'lîl bulunmaz.

Şibh-i kemâl-i ittisâlin fasıl sebebi olduğu yerlerde akla gelebilecek bir soruya cevap niteliği bulunması sebebiyle kemâl-i inkıtâ' ile yakın görülebilir. Aralarını ayıran şey kemâl-i

inkıtâ‘ın haber ve inşâ farklılığında gerçekleşiyor olmasındadır. Şibh-i kemâl-i ittisâlin olduğu yerlerde akla gelebilecek soruya göre bir çeviri tarzı geliştirilmelidir. Gerekçelendirmelerde “çünkü” ifadesinin getirilmesi iyi olacaktır düşüncesindeyiz. Bunun dışındaki muhtemel sorularda ilgili soruyu parantez içerisinde hissettirmek yerinde olacaktır.

Çalışmamızda dikkatimiz çeken bir nokta da inşâ cümlelerinin ardından gelen ve إِنَّ ile başlayan cümlelerin genelde istinaf cümlesi olduğu görülmektedir. Bu cümleler fasledilirken, fasıl cümlesi ta‘lîl olduğundan, “çünkü” ifadesiyle Türkçeye aktarılabilir.

Son olarak fasıl takdirlerinin sebepleri aynı olduğunda Türkçeye aynı şekilde çevrilmesinin çeviride standardın yakalanması adına önemli olduğunu düşünüyoruz.

Belagatin en önemli konularından biri olan fasıl ve vasıl konusunda birçok farklı çalışma yapılabilir. Tefsirde özellikle faslın âyetler arası irtibatı gösteren bir unsur olması sebebiyle, âyetler arası münasebet ile faslın ilişkilendirilmesi önemlidir. Bu noktaya ehemmiyet veren müfessirlerin âyetleri yorumlamada faslı nasıl kullandıkları üzerine tezler yazılabilir. “Kur’ân Yorumunda Faslın Etkisi: Zemaşerî Örneği”, “Kur’ân Yorumunda Faslın Etkisi: Râzî Örneği”, “Kur’ân Yorumunda Faslın Etkisi: Ebû Hayyân Örneği” ve benzeri birtakım müfessirler incelemeye değecek niteliktedir.

KAYNAKLAR

Ateş, Avnullah Enes. “Kur’ân Yorumunda Fasıl ve Vasil”. *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 7/2 (2020), 1073-1105.

Aydar, Hidayet. *Kur’ân-ı Kerim’in Tercümesi Mes’eleleri*. İstanbul: Kur’ân Okulu Yayıncılık, 1996.

el-Âlûsî, Şihâbuddîn Mahmûd b. Abdullah. *Rûhu’l-me’ânî fî tefsîri’l-Kur’âni’l-‘azîm ve’s-seb’i’l-meşânî*. thk. Ali Abdulbari Atiyye. Beyrut-Lübnan: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1995.

el-Beydâvî, Nasiru’d-Dîn Abdullah b. Ömer eş-Şîrâzî eş-Şâfiî. *Envârü’t-tenzîl ve esrârü’t-te’vîl*. thk. Muhammed el-Meraşlî. Beyrut: Dâru İhyau’t-Turasu’l-Arabî, 1998.

Bulut, Prof. Dr. Ali. *Belâgat Meânî Beyân Bedî*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 11. Baskı, 2021.

ed-Derûbî, Semir. *et-Tercümetü ve’t-ta’rîb beyne’l-asreyni’l-abbâsî ve’l-memlûkî*. Riyad: Merkezü’l Melik Faysal Lilbuhus ve’d-Dirâsati’l-İslamiyye, 1. Baskı, 2007.

el-Endelusî, Ebû Hayyan Muhammed b. Yusuf. *el-Bahrü’l-muḥîṭ*. thk. Adil Abdulmevcud – Ali Muavvad. Beyrut-Lübnan: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2010.

Hak Dini Kur’ân Dili. çev. Elmalılı M. Hamdi Yazır. İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2007.

Hayat Kitabı Kur’ân; Gerekçeli Meal-Tefsir. 29.04.2024. <https://www.kuranâyetleri.net/>

İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir. *et-Taḥrîr ve’t-tenvîr mine’t-tefsîr*. Tunus: ed-Dâru’t-Tûnisiyye Li’n-Neşr, 1984.

el-Kazvînî, Celâleddîn Muhammed b. Abdurrahman b. Ömer el-Hatîp. *el-Îzâh fî ulûmi’l-belâga el-meânî ve’l-beyân ve’l-bedî*. Beyrut-Lübnan: Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2003.

Kasim, Dr. Muhammed Ahmed – Dîb, Dr. Muhyiddîn, *Ulûmu’l-belâga el-bedî ve’l-beyân ve’l-meânî*. Trablus-Lübnan: El-Muessese El-Hadîse Li’l-Kitâb, 2003.

Kur’ân-ı Hakim ve Meal-i Kerim. çev. Hasan Basri Çantay. İstanbul: Dergah Ofset Akit Gazetesi, 2011.

Kur’ân-ı Kerim Mealî Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri. çev. Mustafa Öztürk. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014.

Kur’ân Meal-Tefsir: Geniş Açıklamalı. 29.04.2024. <https://www.kuranokuyan.com/sure-listesi>

Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Mealî Alisi ve Tefsir. çev. Ömer Nasuhi Bilmen. İstanbul: Genel Dağıtım.

Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir. çev. Hayreddin Karaman - Mustafa Çağrıcı - İbrahim Kâfi Dönmez - Sadrettin Gümüş. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Baskı, 2006.

Küçük, Murat. “Mehmet Âkif Ersoy’un Kur’ân Mealinin Dil Özellikleri”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi* 26/1 (2022), 72-101.

Melike, Seriser. *Tercemetü meâni’l-kur’ân inde donîz mâson*. Cezayir: Vohran Üniversitesi, Edebiyat, Dil ve Sanat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2011.

en-Nesefî, Ebü’l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd. *Medârikü’t-tenzîl ve hakâiku’t-te’vîl*, thk. Yusuf Bideyvi. Beyrut: Dâru’l-Kelimi’t-Tayip, 1. Baskı, 1419/1998.

Özdoğan, Mehmet Akif. “Arap Belâgatinde Fasl ve Vasıl Olgusu”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/19 (2012), 41-74.

er-Râzî, Ebû Abdillâh (Ebü’l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *Mefâtîhu’l-ğayb*. Beyrut: Dâru İhyau’t-Turasi’l-Arabî. 3. Baskı, 1999.

Tantâvî, Muhammed Seyit. *et-Tefsîrû’l-vasît lil-kur’ânî’l-kerim*. Kahire: Dâru’l-maârif. 1992.

Yücel, Faruk. *Çevirinin Tarihi*. İstanbul: Çeviribilim Yayınları, 2016.

Yüksel, Mehmet. “Kur’ân Çevirisi Tarihi”. *Eski Eserler Dergisi*. 30.06.2024. <https://www.eskieserler.com/Eski/Eserler/Makale/2111/Kuran-Cevirisi-Tarihi.asp>

ez-Zebîdî, Muhammed Murtezâ el-Hüseyinî. *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*. Kuveyt: İrşâd ve Enbâ Bakanlığı, 1965-2001.

ez-Zehabî, Muhammed es-Seyyid Hüseyin. *et-Tefsîr ve’l-müfessirûn*. Kahire: Mektebet’u Vahbe, t.y.

ez-Zemahşerî el-Havarizmî, Ebi’l-Kasim Carallah Mahmûd b. Ömer. *el-Keşşâf ‘an hakâ’iki ğavâmi’i’t-tenzîl ve ‘uyûni’l-eķāvîl fî vücûhi’t-te’vîl*. Beyrut-Lübnan: Daru’l-Maarife, 3. Baskı, 2009.

ez-Zürkânî, Muhammed Abdülazîm. *Menâhilü’l-irfân fî ‘ulûmi’l-kur’ân*. Kahire: İsâ el-Bâbî el-Halebî Yayınevi, t.y.

ÖZGEÇMİŞ

İlk, orta ve lise öğrenimini Mekke’de tamamladı. 2008 yılında Mekke’deki NewHorizons adlı bilgisayar ve İngilizce kursundan, İngilizce ve Programlama bölümünden başarıyla mezun oldu. 2009 yılında girdiği Medine İslam Üniversitesi, Hadîs-i Şerif ve İlimleri Fakültesinden 2013 yılında mezun oldu. “الرَّاجِمُونَ يَرْحَمُهُمُ الرَّحْمَنُ إِرْحَمُوا مَنْ فِي الْأَرْضِ يَرْحَمَكُم مَّنْ فِي السَّمَاءِ”, “Merhametli olanlara Rahman rahmet eder. Yerde olanlara merhamet edin ki gökte bulunanlarda sizlere merhamet etsin.” hadisinden icazet aldı. Ayrıca Peygamber Efendimiz’in (s.a.v.) Sâ‘ yani abdest aldığı su miktarıyla ilgili icazet aldı. 2022 yılında gerçekleşen *Fintech Road Vision* ekonomi konferansında Arapça-Türkçe dilleri arasında simültane çeviri yaparak konferansa katılım belgesi aldı. 2020-2023 yılları arasında TRT Arabi ve TRT World kanallarında Yayın ve Yapım Uzmanı olarak görev yapmıştır. 2016 yılından beri TRT Arabi kanalında (canlı yayınlarda) ve muhtelif konferanslarda Arapça-Türkçe dilleri arasında Simültane Tercüman olarak görev yapmaya devam etmektedir.

TEZDEN ESİNLENEN KAYNAKLAR

Abdullah Peker, “Fasıl Takdirlerinin Kur’an Yorumuna Etkisi”, V. *Baskent International Conference On Multidisciplinary Studies*, ed. Prof. Dr. Muhammed Ali Yıldız. 1/367-368. Ankara, 2024.